

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра журналістики

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

Васильченко В'ячеслав Миколайович

«___» _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗДОБУВАЧКИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«БАКАЛАВР»

СТВОРЕННЯ ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛУ ПРО КРИМСЬКО-ТАТАРСЬКИЙ
НАРОД «КРИМСЬКА ЛАСТІВКА»

Виконавець: Ярмоленко Валерія Олександрівна

Керівник: канд. наук із соц. ком.

Кошак Олександр Михайлович

Нормоконтролер: канд. пед. наук.

Остапчук Світлана Сергіївна

Київ – 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ПРАВА ЛЮДИНИ – ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР.....	7
1.1. Захист прав людини в міжнародних документах.....	7
1.2. Законодавча база захисту прав людини в Україні.....	10
1.3. Боротьба кримських татар за свої права.....	13
Висновок до розділу 1.....	18
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМА ПОВЕРНЕННЯ КРИМСЬКИХ ТАТАР НА РІДНУ ЗЕМЛЮ.....	19
2.1. Мілітаризація сучасного покоління дітей кримськотатарського народу.....	19
2.2. Функціонування ЗМІ під час виборів на окупованій території.....	23
2.3. Порухення прав віруючих громадян Криму.....	27
Висновок до розділу 2.....	31
РОЗДІЛ 3. СТВОРЕННЯ ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛУ «КРИМСЬКА ЛАСТІВКА» ПРО ЗАХИСТ ПРАВ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ.....	32
3.1. Специфіка роботи служби зв'язків з громадськістю омбудсмена України.....	32
3.2. Санкції проти причетних до утисків кримськотатарського народу.....	36
3.3. Особливості створення медіаконтенту про захист прав людини для власного телеграм-каналу «Кримська ластівка».....	40
Висновок до розділу 3.....	51
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
ДОДАТКИ.....	63

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.

АР Крим – Автономна Республіка Крим

АЕН України – Академія економічних наук України

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ЗМІ – Засоби масової інформації

ЗСУ – Збройні сили України

КДР – Кримська Демократична Республіка

КпАП РФ – Кодекс про адміністративні правопорушення Російської Федерації

МОП – Міжнародна організація праці

ООН – Організація Об'єднаних Націй

РФ – Російська Федерація

СІЗО – Слідчий ізолятор

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

УПЦ КП – Українська православна церква Київського патріархату

УПЦ МП – Українська православна церква Московського патріархату

ФСБ – Федеральне Бюро Розслідувань

ШІЗО – Штрафний ізолятор

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена дискримінацією кримськотатарського народу на окупованій Росією території АР Крим. Нехтування правами людини на території півострова є актуальною темою для України в умовах повномасштабної війни.

Проблема порушення прав кримськотатарського народу Криму порушувалася навіть до початку війни у 2014 році: геноцид кримськотатарського народу, який почався у 1944 році, досі триває, й продовжує набирати обертів через те, що корінні народи України, які залишилися в Криму, продовжують давати відсіч окупантам, через що постійно стають жертвами переслідувань, вбивств та ув'язнень за політичними мотивами. Окупація Криму триває вже десять років, й за цей період на його території була майже повністю знищена незалежна журналістика, а права людини порушуються на регулярній основі. Всі ці причини роблять тему актуальною й важливою з журналістської перспективи. Авторитетні міжнародні організації, такі як ООН та ЄСПЛ, не здатні запропонувати інструментарій, який би міг допомогти виправити ситуацію.

Історію кримськотатарського народу та Криму вивчали Н. Беліцер, О. Волянюк, С. Грабовський, Н. Гуменюк, А. Іванець, Ю. Кандим, М. Кислий, Ф. Осман, М. Семена, Ю. Тищенко [29; 1; 3; 4; 6; 7; 42; 13; 22; 11].

Особливості роботи із міжнародним правом розглядали Е. Барієв, В. Костицький, І. Шуміло [9; 8; 65].

Дослідженням роботи із соціальними мережами та ЗМІ займалися О. Васьківська, М. Лашкіна, Ю. Лук'янов [32; 48; 20].

Метою дослідження є виявлення та аналіз проблеми висвітлення ситуації з правами кримських татар на окупованих територіях та репресій з боку російської «влади» Криму.

Визначена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

1. Проаналізувати історичний вимір захисту прав людини й боротьби кримських татар за свої права.
2. Провести моніторинг, фіксування та аналіз явища дискримінації кримськотатарського народу з боку російської влади.
3. Розглянути сучасне законодавство України та світове право, що гарантують кримськотатарському народу рівні права з громадянами України.
4. Визначити, як українські політичні діячі та їхні служби зв'язків з громадськістю й санкції впливають на зміну ситуації на окупованому півострові.
5. Створити серію журналістських матеріалів та опублікувати їх в телеграм-каналі про права кримських татар «Кримська ластівка».

Об'єкт дослідження – особливості роботи із матеріалами про боротьбу кримськотатарського народу на півострові в умовах окупації Криму Російською Федерацією.

Предмет дослідження – створення серії матеріалів про порушення прав кримських татар для власного телеграм-каналу «Кримська ластівка».

Методи дослідження. Основними методами, застосованими в роботі, є системний аналіз, а також методи спостереження, формалізації та узагальнення даних науково-методичної літератури. Метод спостереження було застосовано заради забезпечення достовірності, метод формалізації та узагальнення даних науково-методичної літератури – заради підкріплення контенту фактологічним аналізом.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в створенні текстових матеріалів щодо проблем стосовно порушення прав людини російською «владою» на території окупованого Криму.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати дослідження можуть стати корисними для активізації ЗМІ в боротьбі за права людини в умовах війни, приділення уваги до ситуації із дискримінацією в бік кримських татар та підвищення обізнаності суспільства

завдяки публікаціям матеріалів в месенджері Телеграм у телеграм-канал «Кримська ластівка».

Апробація результатів дослідження. Зміст та результати дослідження висвітлювалися у виступах на X Всеукраїнській студентській науковій конференції «Актуальні проблеми соціальних комунікацій» (Київ, НАУ) та XXIV Міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки» (Київ, НАУ).

Публікації. Основні положення кваліфікаційної роботи викладено в публікаціях:

— Ярмоленко В. О. Захист прав кримськотатарського населення окупованого Криму в умовах російсько-української війни // Наукова школа Романа Іванченка: матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: КПІ, 2023. С. 147-149.

— Ярмоленко В. О. Свобода слова при проведенні виборів на окупованих територіях: кримська перспектива // Права людини: відображення у медіапросторі: матеріали III Науково-методологічного семінару. Київ: НАУ, 2024. С. 192-195.

— Ярмоленко В. О. Журналістська діяльність на території окупованого Криму // Сучасні міжнародні відносини: актуальні питання теорії та практики: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: НАУ, 2024. С. 532-535.

Структура й обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів (дев'яти підрозділів), висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (69 джерел) і додатків. Загальний обсяг дослідження становить 67 сторінок, основний текст викладено на 51 сторінці.

РОЗДІЛ 1

ПРАВА ЛЮДИНИ – ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР

1.1. Захист прав людини в міжнародних документах

Права людини є елементом, який об'єднує усіх людей, що існують, незалежно від будь-яких інших факторів, які встановлюють кожен окрему особистість. Опублікований Організацією Об'єднаних Націй документ визначає термін «права людини» як те, що кожна людина має право на гідне поводження, й що права людини притаманні всім людям, незалежно від їх національності, місця проживання, статі, національного та етнічного походження, а також кольору шкіри, релігії, мови чи будь-якого іншого ідентифікаційного маркера, який до неї додається [19, с. 3].

Користування правами повинно відбуватися без будь-якої дискримінації, яка може йти від соціуму чи влади на засадах сексизму, расизму, ксенофобії, гомофобії та трансфобії (квірфобії загалом), ненависті на релігійному ґрунті та інших форм упередженого ставлення. На цих засадах кожна людина має реалізовувати й захищати дотримання власних прав проти будь-якої людини, установи чи будь-якої іншої соціально-політичної інституції, яка посягає на скасування, зміну чи знищення чітких, закріплених в офіційних міжнародних документах правах та обов'язків громадянина будь-якої держави.

У ХХ сторіччі світ зазнав двох нищівних ударів: Перша та Друга світові війни. Після кінця Другої світової війни, від 10 грудня 1948 році була прийнята і проголошена резолюцією 217 Генеральної Асамблеї ООН Загальна декларація прав людини, яка визначила права людини за такими основними характеристиками: кожна людина має право на вільне життя, роботу, освіту, відпочинок, вільне пересування, громадянство, не зазнавати тортур та дискримінації або вигнання, а також на свободу віросповідання, участь у виборах та інше [39].

На основі Декларацій було прийнято два документи, Міжнародний пакт про громадянські й політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права, обидва з яких зазначають, що кожен народ має право на самовизначення та розпорядження власними ресурсами в такий спосіб, який сам буде вважати потрібним [50].

Окрім того, у 1950 році була прийнята Європейська конвенція про захист прав людини й основоположних свобод, що є основним документом у фундаменті захисту прав людини та зазначає, як і декларація, що кожна людина має право на вільне життя, відсутність дискримінації справедливий суд та інші права [43].

Права людини в міжнародних документах підіймаються дуже часто, що є результатом постійних війн, проблем із насиллям, бідністю та дискримінацією в менш розвинених країнах, розвитку терористичних установ та пригнічення національних, релігійних, гендерних, сексуальних, етнічних та расових меншин.

Захист прав людини в міжнародних документах підтримується в тому числі через постійні з'їзди та комунікацію між членами організації, що помітно з пропозицій та дій міжнародних установ, таких як ООН: займатися закріпленням та підтримкою розвитку прав людини почали менше ніж сто років тому, після прийняття Декларації, а правами корінних народів почали опікуватися після прецеденту з окупацією Кримського півострову, що почалася з 2014 року.

У 2014 році на конференції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй було розроблено план розвитку обізнаності та моніторингу дотримання прав усіх корінних народів світу. В ньому ООН гарантує використання та направлення ресурсів в напрямок розвитку ситуації з правами корінних народів, дотримуючись плану, в який входить: підвищення обізнаності про Декларацію та її положення, заохочення ратифікації Конвенції МОП № 169 у промовах, заявах та листах до учасників ООН, зустрічі з державами-членами та візити до громад корінних народів [24, с. 16].

Міжнародні організації на постійній основі проводять зустрічі, ціллю яких є розгорнутий перегляд, обговорення та розробка стратегій на покращення стану прав людини в усьому світі. У звіті від ООН про гуманітарну ситуацію у світі виділено п'ять основних обов'язків, які повинна мати та якісно реалізовувати кожна організація, яка поважає етику, людину та міжнародне право:

Першим обов'язком є забезпечення підтримки політичного лідерства задля запобігання або припинення конфліктів, які можуть з'явитися на ґрунті порушення прав людини. Другим обов'язком є підтримка норм безпеки, які захищають людство від тих самих конфліктів, не допускають початку нападів, безладу та публічного хаосу. Третім обов'язком є не залишати нікого без спеціалізованої уваги, тобто не залишати будь-кого, незалежно від соціального статусу, в небезпечній ситуації, особливо якщо ситуація є результатом або може спричинити порушення прав людини. Четвертим обов'язком є змінення життя людей – від надання допомоги до подолання нужди, тобто необхідність підтримувати життя людей на найбазовішому рівні. П'ятим обов'язком є інвестування в гуманітарні програми, забезпечення їхнього існування та розвитку не тільки на міжнародному, але й на рівні локальних громадських організацій [21, с. 6-34].

Розробка стратегій та підв'язка стандартів з дотримання правил, які б допомогли покращити ситуацію із правами людини, дають позитивні результати. В публікації ООН зазначено, що конфліктний підхід до розв'язання проблем є неоптимальним, і що найкращим підходом є переговори та досягнення результату, який вдовольнить обидві сторони, оскільки цей підхід слугує превентивним заходом для майбутніх розбіжностей у поглядах та проблем між його сторонами [23, с. 29].

Стратегії ООН в офіційних документах розраховані на той захист прав людини, в який проблема буде вирішена, але так, щоб потім не з'являлося прецедентів для нових конфліктів, які можуть призвести до ще більш руйнівних наслідків.

Існує багато організацій, ціллю яких є забезпечення дотримання прав людини. Кандидатка юридичних наук Шуміло І. у своїй публікації, яка присвячена міжнародній системі захисту прав людини виділяє, після прийняття резолюції 37/44 від 3 грудня 1982 р. організації постійно тримали в полі зору питання щодо ефективного здійснення міжнародних договорів з прав людини, включаючи зобов'язання за поданням доповідей відповідно до міжнародних документів [65, с. 39].

Отже, можна прослідкувати, що ООН все ще працює над наданням підтримки та покращенням розвитку прав людини по всьому світу, оскільки це є основним обов'язком не тільки самої організації, але й кожної людини в принципі через постійний ризик повернутися до проблемної сторони людської історії.

1.2. Законодавча база захисту прав людини в Україні

Представники корінних народів завжди піддаються більшому ризику стати жертвами насилля та утисків через присутність в соціумі ксенофобії та расизму, а також нетерпимості до представників інших релігій та народних традицій. В Україні права людини є гострою темою, особливо сильно це питання повстало після початку повномасштабної війни, коли усі людські права зазнають значного утиску в обмін на забезпечення захисту країни від агресорів, у випадку України – Росії.

Основні положення про права та обов'язки громадянина України викладені в Конституції України та закріплені законодавчо [44]. Конституція України визнає людину як індивідуальність та підтверджує, що усі люди є рівними та гідними прав та свобод.

Закон Про корінні народи України, що був прийнятий у 2021 році, зазначає, що термін «корінний народ України» визначається як етнічна спільнота, яка сформувалася на території України, є носієм самобутньої мови й культури, а також має власні традиції та представницькі органи, й, звичайно, визнає себе корінним народом [56].

За визначенням в міжнародних зразках, кожен народ має право на самовизначення, отже без самовизначення себе як корінний народ той таким не є. Цей закон, зокрема, був необхідний для прийняття заради того, щоб міжнародна спільнота побачила чітку позицію українського уряду стосовно ситуації із тимчасової окупації території Автономної Республіки Крим, де все ще знадяться громадяни України, специфічно – кримські татари, кримчаки та караїми.

Відсутність конкретних дій на законодавчому рівні вже призводила до непорозумінь та конфліктів, що можна побачити в хроніці репортажів українського журналіста Семена М. У своїй книзі він заявляє, що окупація АР Крим спровокувала початок появи тріщин на фундаменті міжнародних відносин, специфічно – між Росією та Францією, де французький уряд не розумів та не намагався зрозуміти нав'язаний російською пропагандою історичний контекст передачі Криму Україні та наступної за ним незаконної тимчасової окупації півострова [22, с. 193-200]. Це дає належну перспективу стосунків Росії із міжнародним законодавством тих часів.

Французька зустріч також спровокувала хвилю обговорень через ряд неправдивих, абсурдних заяв російського уряду, який так само неправдиво на постійній основі намагається створити вигляд того, що кримськотатарський народ підтримує окупацію та прийняв «нових господарів», що є вигадкою російської пропаганди.

Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», прийнятий у 2013 році, вносить ясність у термін «дискримінації» та роз'яснює, що держава та її службовці зобов'язуються забезпечувати захист гідності та свобод кожного громадянина України, незалежно від їхнього статусу та індивідуальних ознак [54].

Україна гарантує своїм громадянам, що їхні права та свободи будуть захищені як на соціальному, так і на законодавчому рівнях, разом з усіма іншими державами, які прийняли Декларацію та підкоряються міжнародним правовим стандартам.

Перед початком війни український народ вже переживав суттєві зміни в законодавстві, що стали результатом Революції гідності. Пізніше був прийнятий документ під назвою «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини», який поклав початок стрімкій розробці заходів, спрямованих на забезпечення пріоритетності прав і свобод людини у процесі формування та реалізації державної політики [55]. Цей документ є важливою частиною історії розвитку українського законодавства, оскільки він не тільки свідчить про ефективність активізму зі сторони суспільства, але й значно допоміг розвинути законодавчу базу.

В контексті порушення прав людини Російською Федерацією в умовах війни необхідно згадати ту частину законодавства України, яке зачіпає поняття захисту природи та екології. Екологія стосується прав людини напряму, що можна побачити на прикладі теракту Каховської ГЕС. В книзі професора Костицького В., яка присвячена екологічному законодавству України зазначається, що десять років тому, у 2013 році, екологічне законодавство все ще перебувало на стадії становлення [8, с. 16]. Воно не було розвинуто на достатньому рівні, й наразі ситуація не сильно краща, оскільки в українському законодавстві офіційно не закріплений термін «екоцид».

Росія вчиняє екоцид як на окупованих територіях, так і на територіях інших держав. Чисельні приклади екоциду можна побачити, звернувши увагу на кримські річки. Експерт Кримськотатарського Ресурсного Центру та еколог Хлобистов Є. давав коментар стосовно жахливого стану річки Салгир: за його словами, річка Салгир давно перетворилася в стічну канаву, в яку росіяни зливають відходи [60]. Наразі вона настільки забруднена, що не тільки втратила будь-які властивості до самоочищення, але й загалом може втратити статус річки.

Екологічний тероризм зі сторони Росії на території України напряму впливає на життя та здоров'я людей, проте не зазнає бажаного засудження ні де-юре, ні де-факто через проблеми з моніторингом, аналізом та фіксування цих злочинів в тому стані українського законодавства в якому воно є зараз.

Прогресію законодавчої бази можна побачити через український активізм та роботу багатьох громадських організацій, які працюють на розвиток законодавчої бази та підтримку прав людини на території України. Громадська організація Кримськотатарський Ресурсний Центр у 2023 році випустили рекомендації стосовно правового забезпечення. Фокусом змін було виділено тимчасово окупований Крим, який підлягає негайній деокупації та реінтеграції. Публікація рекомендує внести серію поправок та змін в чинні закони та стратегії, в якій визначає соціальну та гуманітарну політику як таку, що має забезпечувати запровадження мовних курсів для жителів Криму, організації трансформації освітніх програм, запровадження гуманітарної допомоги вразливим частинам населення півострова та здійсненні підготовки кадрового резерву для керівних посад заради успішної деокупації та реінтеграції півострова в українське суспільство та законодавчу базу захисту прав людини в Україні [9, с. 9,].

Проте, на території України все ще проводиться діяльність правозахисних організацій. Однією з таких є Українська Гельсінська спілка з прав людини (УГСПЛ), яка об'єднує 29 правозахисних недержавних організацій та надає безоплатну правову допомогу через мережу громадських приймалень у 24 областях України [12, с. 7].

Отже, ми можемо зробити висновок, що законодавча база прав людини в Україні має «сліпі зони», над якими слід працювати. Над нею продовжується робота зі сторони урядових органів та громадських організацій.

1.3. Боротьба кримських татар за свої права

Кримськотатарський визвольний рух протягом XX-XXI століть є прикладом мужності, людяності, боротьби за волю та свободу від тиранії. В цей період в кримських татар не залишилося можливості боротися за свої права як народ, оскільки вони зазнали нищівних утисків.

Відомий творець Новіцкі М. у своїй промові під назвою «Що таке права людини?» визначає термін «права людини» як сферу знань, що тісно пов'язана

з філософією, етикою, юридичними та політичними науками, яка виникла після Другої світової війни, коли світ зазнав серйозного випробування [10, с. 77]. Він підкреслює не тільки проблемність розмитого поняття прав людини, а й рівень нерозуміння його важливості зі сторони європейських політиків та журналістів, які вважали, що за права людини боротися вже не треба, оскільки нині світом нібито править демократія. Ця промова надає контекст тому, як світ почав переосмислювати права людини після подій ХХ століття, коли неможливо було контролювати усі процеси, пов'язані з дотриманням законодавчих процесів, й коли багато народів, особливо корінних народів та національних меншин, зазнали утисків та прямого геноциду.

Історик Іванець А. у своїй книзі, яка присвячена першому Курултаю, зазначав, що 1917-1918 роки стали доленосними в житті кримських татар: після революції та зміни влади кримськотатарський рух став провідним в тому числі для усіх мусульман, які проживали на суміжній території і поклали початок визволенню власного народу з-під диктатури російського режиму [6, с. 148]. 26 грудня 1917 року було проголошено утворення Кримської Демократичної Республіки, яку, на жаль, не вдалося зберегти через незаконну окупацію території більшовиками та встановлення « нової влади », яка поступово витіснила й в прямому сенсі вбила іншу – 23 лютого 1918 року був розстріляний очільник КДР Номан Челебіджихан, на що кримські татари підняли повстання, яке, на жаль, не принесло бажаних результатів й закінчилося розстрілом всіх незгодних. Перший Курултай зміг запровадити часткову культурно-релігійну автономію. Українська редакція «Крим.Реалії» працює над затвердження двох питань: акцентуванні уваги на правах людини й на демократизації суспільства. У своєму матеріалі вони нагадують обставини масового голоду 1921-1923 рр., коли в Криму загинуло 100 тис. осіб – майже 14 відсотків кримців, більшість з яких склали кримські татари [30].

Боротьба залишила свій відбиток на історії та культурі кримськотатарського народу. Кримськотатарський письменник Кандим Ю. у своїй роботі «Не заросте травою поле бою» зазначав, що трансформації

кримськотатарського соціуму можна трактувати через концепт їхньої «національної революції» [7, с. 333]. Письменник підтверджує, що передумовою початку революції й подальшого підігрівання народного гніву було те, що кримські татари постійно пригнічувалися та були полишені того ж рівня соціального-політичного рівноправ'я, яку мали інші народи.

Попри усі зусилля, на той момент в цього народу не було можливості протистояти такому гігантові, як Союз Радянських Соціалістичних Республік із його руйнівною, шовіністською політикою стосовно інших народів, які відрізняються від неї.

Під час Першого Курултаю кримськотатарський народ проявив спротив окупантам та встановив традиції та інститути національного самовизначення, й проявив чітку громадянську позицію. Проте, до цього на долю кримських татар випала ще одна трагедія, яку нині міжнародно визнано геноцидом – депортація кримськотатарського народу 1944 року.

В книзі *They Were Human, Too* пригадується, що після початку Другої світової війни кримськотатарських чоловіків призовного віку було мобілізовано заради участі у війні [14, с. 40].

Це не тільки спровокувало підвищення насилля, але й заготовила базу для майбутнього злочину: відомо, що стрільбу відкривали по всіх, хто заявляв, що кримська земля належить кримським татарам та має бути виключно їхньою. 18 травня 1944 року відоме як початок геноциду кримськотатарського народу: людей збирали у вагони, розриваючи сім'ї, ризикуючи життям людей, обкрадаючи їх та вбиваючи.

Багатьом довелося будувати домівки, виживати в полях. Причиною цих подій стали безпідставні звинувачення у колабораціонізмі. Видання «Факти ICTV» в своїй статті зазначали, що силовики змушували людей збиратися за декілька хвилин й потім відправляли до Узбекистану, Казахстану, Таджикистану та Росії [68].

В книзі «Я свідчу», яка була створена за менеджментом Ф. Осман, переповідають страшні реалії вигнання, в яких часто від непосильної праці та

жахливих умов життя гинули жінки, діти та люди похилого віку [13, с. 4]. Окремою проблемою були дикі тварини, які збігалися до місць, де розмістили кримських татар, і які часто нападали на беззахисних людей. У вигнанні були сформовані групи, які писали й подавали колективні скарги, намагаючись добитися справедливості у сторону усього репресованого народу.

Депортацію кримськотатарського народу вперше було визнано геноцидом у 2015 році Верховною Радою України. Після цього у травні 2019 року його також було визнано Латвією, 6 червня Литвою і 10 червня – Канадою. Єдиною причиною, по якій почався процес демократизації й повернення кримських татар на їхню рідну землю, є постійна робота Національного руху, який в період з 1980-х по 1990-ті проводив мирні демонстрації у Ташкенті, Москві, Тамані та інших містах, постійно працював над налагодженням стосунків із радянською владою та намагався добитися того, щоб його права було дотримано [5, с. 234]. У висновку Національний рух набрав такої сили, що його неможливо було ігнорувати.

Після повернення додому в кінці 1980-х, коли це стало можливо після зняття надуманих звинувачень у «масовому колабораціонізмі» в сторону народу, який брав участь у порятунку усього світу проти нацистів, кримські татари зустрілися із тим, що місця їхнього проживання було масово перейменовано, оселі були заповнені чужинцями, а культуру, релігію та історію було майже повністю знищено в рамках радянської антирелігійної політики. Ті храми, які вдалося зберегти, були або покинуті, або перероблені в «музеї атеїзму».

Науковець Кошак О. у своєму дослідженні зауважив, що росіяни мають психологію раба [45, с. 144]. За нашою думкою, росіяни мали таку ж психологію ще за часів СРСР, оскільки ніхто навіть не намагався допомогти кримським татарам тоді, як не намагається й сьогодні.

Питанням історичної справедливості ніхто окрім самих представників народу не опікувався аж до 2014 року, коли почалася окупація Криму Російською Федерацією, незаконний референдум, новий захват влади та

поновлення геноциду. В той період трагедія 1944 року й була ним визнана українським урядом. Крім того, національне інформаційне агентство України «Укрінформ», який охоплює інформацію про політичне, економічне, соціальне, наукове, культурне, суспільне життя в Україні та за кордоном, опублікувало інформацію про те, що в травні 2024 року Верховна Рада закликала увесь світ визнати події 1944 року геноцидом кримських татар [59].

В аналізі ситуації на території тимчасово окупованого Криму від Кримськотатарського Ресурсного Центру наводиться інформація, що загальна кількість обшуків між 2017 та 2020 роками зросла в 4,7 рази, затримання – у 2,8 рази, допити – у 2,3 рази, порушення права на справедливий суд – у 4,1 рази, незаконних перевезень – у 11,6 рази, арешти – у 15,2 рази, порушення права на здоров'я – у 9,7 рази [16, с. 37].

Будь-яка юридична діяльність Російської Федерації на території Криму є незаконними заходами, які порушуючи не тільки міжнародне право, але й Женевську конвенцію, оскільки країна-агресор не має жодного права проводити цю діяльність на окупованій території, бо всі ці установи не є легітимними представниками.

Загальна кількість незаконної діяльності в Криму не піддається ні аналізу, ні вирішенню, оскільки навіть після деокупації та реінтеграції кримського півострова буде неможливо встановити повну справедливість в юридичному полі через загальну перенапруженість та проблему із реєстрацією кожного окремого злочину через проблеми й перешкоди. Російська Імперія та її нащадки протягом двох з половиною століть вели нищівну війну проти кримськотатарського народу й продовжують це робити й зараз, користуючись безкарністю [3, с. 109].

Отже, кримськотатарський народ протягом всієї своєї історії давав значну відсіч російським загарбникам й виступав проти імперських амбіцій, борючись за власну національну автономію й продовжує це робити навіть сьогодні, в умовах окупації та дискримінації зі сторони Російської Федерації та її підлеглих.

Висновки до розділу 1

Права людини в рамках історії були встановлені менш ніж сто років тому, що може бути частково причиною, чому наразі вони хоч і є закріпленими, але є недорозвиненими з погляду на захист прав корінних народів.

Подібні засади формуються заради того, щоб забезпечити відсутність повернення, що може спричинити появу нових трагедій та проблем, які в першу чергу відобразяться на найменш захищених групах населення, тобто корінних народів. Серед таких народів специфічно концентрується на кримських татарах, оскільки трагедія геноциду кримськотатарського народу та його продовження у вигляді окупації Криму стала доказом необхідно продовження роботи над правами людини.

Законодавча база прав людини в Україні має «сліпі зони», над якими слід працювати. Проте, розвиток законодавчої бази та фіксація правопорушень ускладнюється через війну, яка продовжується вже понад сто років.

Кримськотатарський народ протягом всієї своєї історії давав значну відсіч російським загарбникам й виступав проти імперських амбіцій, борючись за власну національну автономію й продовжує це робити навіть сьогодні.

РОЗДІЛ 2

ПРОБЛЕМА ПОВЕРНЕННЯ КРИМСЬКИХ ТАТАР НА РІДНУ ЗЕМЛЮ

2.1. Мілітаризація сучасного покоління дітей кримськотатарського народу

Дуже часто кримськотатарський народ звинувачують в тому, що частина кримських татар залишилася в Криму попри його окупацію, натякаючи на те, що кримські татари нібито віддають перевагу Російській Федерації, що не є об'єктивною правдою. «Крим.Реалії» опублікувало статтю, в якій як приклад мілітаризації дітей в Криму наводиться той факт, що вчителів змушують проводити уроки «патріотичного виховання» й цитувати Путіна, виправдовуючи таким чином так зване «СВО» [37]. «Укрінформ» також опублікував матеріал, де є інформація про те, що з початком повномасштабної війни мілітаризація дітей поглибилася, оскільки зросла кількість доносів на вчителів, учнів та їх батьків [53].

За десять років від початку окупації в Криму змінилося ціле покоління, що не могло не відобразитися на кримських татарах та їх дітях. В книзі, виданій UNICEF про дітей, їхні права та необхідність захищати їх, виділяється декілька основних обов'язків, які мають взяти на себе організації, які займаються захистом прав дітей. Серед них:

- поважати всі права людини, особливо права дітей;
- визначити права дитини як ті, що закріплені в Конвенції й відштовхуватися від них при розробці стратегій;
- визначити пріоритети в питаннях трудових та нетрудових правах дитини;
- вбачати їх як суттєві з погляду впливу, який переживають на собі діти у сфері бізнесу [17, с. 11].

На території Криму діти є особливою вразливою категорією населення. Головним чином це проявляється в неможливості моніторингу дотримання їхніх прав через окупацію: документи дітей, що народилися в Криму, не визнаються законними державними установами. Тобто діти, що народилися на території півострова, невидимі для міжнародного права.

Окупувавши Крим Росія перетворила його на плацдарм для своїх власних імперських амбіцій, про що пишеться у випуску аналітичного журналу «Чорноморська безпека»: так, ще у 2019 році було видно, що Росія готує серйозний удар по Україні через акт військової агресії проти кораблів ВМС України біля Керченської протоки 25 листопада [2, с. 22].

Наразі Крим переживає мілітаризацію: з 2014 року на території півострова з'явилися сотні кілометрів загороджень, обмотані колючим дротом, багато озброєння, військової техніки, військовослужбовців та силовиків – на суші, в морі, в повітрі й навіть під землею [1, с. 140]. Мілітаризацію півострова неможливо не помітити: пропаганда йде з телевізора, білбордів, листівок, в Інтернеті, на вулиці, в школі, інколи навіть з дому. В таких умовах дитина не зможе уникнути впливу зі сторони окупантської пропагандистської машини. Особливо, якщо родичі так само піддаються їй й не роблять нічого, щоб грамотно прочистити свою інформаційну бульбашку від фейків.

В матеріалі від «Крим.Реалії» згадується, що Росія намагається приховати цензуру за «фактчекінгом», таким чином одночасно обмежуючи свободу слова й займаючи інформаційний простір фейками про Україну [51].

Люди недооцінюють чутливість дитячого сприйняття: повпливати на дитину можна доволі легко, якщо знати, на що опиратися та з чим працювати. Достатньо видати дитячу книжку, де легко й доступно просувають ідеї імперіалізму, «достойних» та «недостойних» націй, в якій демонізують образ пригніченої меншості. Дуже часто кримські діти та підлітки стають заручниками таких ситуацій саме в освітніх закладах: в школах можуть проводити уроки «військово-патріотичного виховання», на які вхід суто примусовий і які уникнути неможливо.

Кримськотатарські діти часто є жертвами ксенофобії та расизму у свою сторону через відмінні від загальноприйнятих традицій та звичаїв. Так, серед розповідей кримських дітей зустрічаються розповіді про те, як було дивно відчувати зміни навколо себе під час та після окупації: деякі діти, були шоковані, що вчителька, яка була раніше проукраїнською, виявилася суто проросійською. Деякі вчителі української мови вихваляли саме росіян, в той час, як вчителька російської мови, кримська татарка, була суто проукраїнських поглядів [25, с. 10].

Багато кримських дітей примусово долучаються до військових угруповань, такі як «Юнармія». Так, за інформацією Кримськотатарського Ресурсного Центру, вже понад тридцять п'яти тисяч дітей, що перебувають в Криму, були притягнуті в російський рух «Юнармія» [66]. Такі заходи відбуваються на постійній основі, при тому, що жодні з них не є законними й порушують міжнародне право. Серед того, що дітей примушують вивчати, є навіть керування військовими дронами [46].

Мілітаризація – це не тільки використання дітей в військових заходах, але й пряме насадження ідеї того, що війна є нормальним явищем, і що вбивство може бути виправдано ненавистю. Причиною тому є не тільки політика російської влади, але й ставлення силовиків до сімей незаконно ув'язнених: часто їм не повідомляють про етапування їхніх родичів, не надають актуальної інформації стосовно їхнього стану, скасовувати побачення, не приймають посилки або не передають їжу та ліки.

Такі утиски в сторону політв'язнів в Криму є ознакою незаконних дій Росії, що є результатом безкарності Російської Федерації з боку міжнародного законодавства.

У випадку громадянського журналіста, кримця й кримського татарина Амета Сулейманова ув'язнення було абсолютно незаконним, оскільки навіть за російським законодавством настільки важкі хвороби мають слугувати вагомою причиною для того, щоб не засаджувати його до в'язниці. Росіяни відомі тим, що не поважають ані міжнародне право, ані власне, і це є окремим доказом

цього факту. Незважаючи на те, що доказів цього є вже дуже багато, особливо через війну.

Попри це, його не тільки утримують в СІЗО, але й не дозволяють родичам передавати життєво необхідні ліки. Нагадаємо, що Амет Сулейманов страждає на хвороби серця [49].

Насилля та неправильне поводження застосовується до усіх дітей, що знаходяться на території Криму. Громадська організація Кримськотатарський Ресурсний Центр опублікував матеріал, згідно із яким за час окупації сталося багато трагедій: 15 дітей загинуло, одну дитину було відібрано в матері, десятки постраждали через вбивство чи кримінальне зникнення їхніх батьків, також багато були позбавлені права на вивчення рідних мов, таких як кримськотатарська та українська, тисячі постраждали від екологічного терору та екоциду, а також дуже багато дітей були вимушені покинути свої домівки так само як це було у 1944 році, під час того як відбувався геноцид кримськотатарського народу [63]. В таких обставинах неможливо спокійно існувати на окупованій території, особливо якщо це є цілеспрямованою політикою, направленою проти специфічно кримських дітей та підлітків усіх етносів.

Дітей можуть використовувати заради того, щоб почати тиснути на корінний народ Криму, як це було зі смертю Муси Сулейманова, сина кримськотатарського політв'язня Руслана Сулейманова: дитина гралася на подвір'ї біля будинку й пропала через десять-п'ятнадцять хвилин від того, як його матір відволіклася. Трирічну дитину шукали півтора дня й 26 липня 2020 року знайшли тіло хлопчика у вигрібній ямі [26]. Смерть Муси, скоріше за все, є політично вмотивованим вбивством, ціллю якого є натиснути на його батька, оскільки того не випустили з СІЗО навіть на похорони сина.

Проблемою життя неповнолітньої особи на окупованій території в першу чергу є те, що діти й підлітки набагато легше піддаються впливу зі сторони ровесників, дорослих, медіа, влади. Особливо дискримінацію в цьому плані переживають діти кримськотатарського походження, оскільки їхні батьки не

тільки є частиною репресованого народу, але й часто проявляють проукраїнську позицію, що має серйозний вплив на їхнє життя.

Чоловіків в Криму намагаються або долучити до війни Росії проти України, або незаконно й безпідставно посадити за неправдивими й надуманими звинуваченнями російської влади. З надрукованих Кримськотатарським Ресурсним Центром звітів відомо, що більше ніж 100 дітей в Криму залишилися без батьків, більшість з яких – представники кримських татар [15, с. 2]. За оновленими даними, ця цифра досягає вже понад 255 осіб [69].

Подібна ситуація розвивалася ще до повномасштабної війни, у 2018 році, що видно з публікацій ЗМІ за той період: багато дітей кримськотатарського народу, чиї батьки були ув'язнені за політичними мотивами, переживали страх, біль та відчай[47].

Отже, в Криму проходить мілітаризація нового покоління дітей, що проявляється в залученні дітей до військових заходів та організацій, що справляє негативний вплив на їхній розвиток. Окрім того, діти в Криму дедалі частіше стають жертвами неправильного поводження зі сторони адміністрації.

2.2. Функціонування ЗМІ під час виборів на окупованій території

Згідно зі стандартами міжнародного права, вибори та референдуми, які проходять на окупованій території, не можуть вважатися легітимними, оскільки в таких умовах неможливо проводити демократично правильну виборчу кампанію.

З початку окупації з Криму щезла свобода слова, віросповідання, свобода обирати, за кого голосувати та таке інше. Український журналіст Лук'янов Ю. в серії репортажів про те, як Росія знищила незалежне та вільне медіа в Криму, приводить в приклад історію журналіста «Крим.Реалії» Володимира Притули. До розгортання основних подій він помічав, що за ним можливо проводилося слідкування зі сторони російських силовиків. Серія подібних інцидентів є прикладом того, як в Криму почали планомірно знищувати вільну

журналістику, обмежуючи та переслідуючи тих, хто займається нею. Зроблено це було заради встановлення влади на території півострова й в інформаційному просторі, витіснити Україну навіть звідти. Раннім груднем 2014 року, під час того, як він перетинав кордон, росіяни зупинили його й намагалися змусити «поспілкуватися» з ФСБ – перед цим той повідомив їм, що перетинає кордон, оскільки йому треба було доставити дуже важливі матеріали стосовно Криму своїм колегам [20, с. 86-88]. Йому вдалося втекти виключно дивом.

Ця політика збереглася за Росією й сьогодні, враховуючи також те, що на територіях, підконтрольних їй, проходить дуже жорстка політика стосовно цензурування усіх некомфортних їй думок. Окрім того, під постійну модерацію соцмережі потрапляють також через те, що вони можуть бути сильною базою для розвитку «антиросійських наративів» та координування активістського спротиву. Так, науковиця О. Васьківська у своїй статті, присвяченій тому, як соціальні мережі функціонують під час війни, зауважила, що від початку повномасштабного вторгнення соціальні мережі оперативно інформують населення про події в Україні та за її межами, проте, окрім верифікованої інформації, в соціальних мережах є великий відсоток дезінформації, тож кожне повідомлення необхідно ретельно перевіряти [32, с. 46].

«Суспільне Крим» опублікували ексклюзивне інтерв'ю з кримцем, активістом Міжнародного руху #LiberateCrimea, міжнародним рухом за деокупацію Криму, який був заснований у 2018 році, в якому той розповів, що активність різних колаборантів в соціальних мережах грає на руку в першу чергу різним партизанським рухам: в різних публікаціях партизани можуть збирати цікаву й корисну для руху інформацію через розмови або навіть задні фони [27].

Окупацію Криму не визнали як мінімум такі країни, як США, Канада, Молдова, Іспанія, Сполучене Королівство, Ірландія, Німеччина, Італія, Латвія, Естонія, Литва, Люксембург, Данія, Чехія, Румунія, Ізраїля та Бельгії. Тобто абсолютна більшість країн, які знаходяться на високому або середньому рівні проживання, не визнають незаконний акт кримської окупації.

Крім того, є й офіційні заяви української влади стосовно окупації, які мають визнання й підтвердженні стандартами міжнародного права. Згідно з офіційною заявою Представництва президента України в Автономній Республіці Крим від 15 березня 2024 року, так звані «вибори» Російської Федерації на території, власне, АР Крим не мають жодних правових наслідків і є лише наслідком жахливої політики Росії, її злочинів та несвоєчасною й дуже м'якою реакцією міжнародної юридично-політичної спільноти [40].

У матеріалі «Крим.Реалії», де наводиться ретроспектива загальної політики проведення виборів Росії в Криму та на власних територіях аналітик медіацентру «Одеська політична платформа» Ю. Христензен пояснив, що на початку кожного циклу «виборів», які є просто процедурою перевиборів диктатора В. Путіна, з кримців намагаються вичавити будь-які залишки підтримки, яких вже майже не залишилося [33].

Часто зустрічаються історії про те, що на вибори чи мітинги в підтримку нелегітимної влади звозять «бюджетників», особливо якщо ці люди працюють у сферах медицини, освіти чи в державних установах, тобто лікарі, вчителі, студенти чи державні службовці. В матеріалі інформаційного інтернет-видання «Суспільне Крим» також пригадується випадок, коли один із працівників сфери освіти був змушений разом із колегами піти й проголосувати, щоб уникнути «проблем на роботі», як йому сказали [64]. Окрім того, за словами очевидця, їм не вказують за кого конкретно голосувати – їхньою задачею є створити видимість явки, оскільки люди не хочуть йти на вибори, які не мають нічого спільного із законом.

Зрозуміло, що під проблемами мають на увазі звільнення, зменшення заробітної плати, цькування в колективі або навіть робота із поліцією, що також можуть легко влаштувати. З особистого досвіду спілкування з людьми, які перебувають на територіях, які належать або є тимчасово окупованими Росією, часто можна почути ідентичні історії, де людей «зганяють» виключно для того, щоб створити образ підтримки війни Росії проти України зі сторони населення, що насправді не відповідає дійсності.

Українські засоби масової інформації розкривають тему окупації в повній мірі, оскільки це є актуальною та важливою темою. На окупованих територіях постійно проходять заходи, спрямовані на налаштування населення проти українського уряду. Українське інтернет-видання «Лівий берег» у своєму матеріалі про вибори на окупованих територіях зазначило, що частині виборців можуть погрожувати відібрати бізнес або звільнити, в той час, як іншій частині, в якої, наприклад, немає ані бізнесу, ані роботи, будуть обіцяти підвищити пенсію чи соціальні виплати [58].

Вибори – це не тільки виборці, кандидати і їхні підлеглі, це також велика кількість людей, які займаються їхньою організацією, розповсюдженням інформації та іншими справами, пов'язаними з ними. Проблема цього процесу в тому, що його важко контролювати через відсутню журналістську роботу на місці, де знаходиться російська влада.

З відкритих джерел відомо, що часто виборчі кампанії Росії будуються на страху, примушенні й бюрократії: є службовці, які приймають в цьому участь через те, що їм треба «виконати план», і вони ладні примусити влаштувати іншим «проблеми» заради того, щоб самим їх уникнути [62].

Росіяни відомі тим, які маніпуляції провертають зі своїм законодавством із ціллю того, щоб зменшити ризики того, щоб натовп сформував власну думку й мав можливість поділитися нею, знайти однодумців, об'єднатися та сформувати спротив.

Економічний експерт Смелянський Ю. в інтерв'ю для «Крим.Реалії» підкреслював, що окупація Криму вступала в конфлікт із чинним на той момент законодавством Російської Федерації, особливо по частині виборів, оскільки на той момент громадяни інших держав не мали права брати участі у виборах на території Росії, тобто кримці не мали права навіть піти, при цьому також не маючи права не піти на незаконні виборчі заходи під страхом «проблем», викрадень чи навіть смерті [28].

Після цього росіяни прийняли закон, який дозволяє голосувати тим громадянам, які «були громадянами держав, які увійшли в склад РФ». Окрім

кримців від цього закону постраждали також і жителі Запорізької та Херсонської областей.

Член Меджлісу кримськотатарського народу та голова Кримськотатарського Ресурсного Центру та Ескендер Барієв в інтерв'ю «Громадському радіо» повідомив, що окупанти залякували жителів цих областей тим, що якщо вони не підуть на вибори, їм перестануть надходити виплати, що є життєво необхідним ресурсом для людей, які опинилися на територіях, які тимчасово не є підконтрольними легітимній владі [52].

Отже, вибори на окупованій території не тільки є незаконними по всім міжнародним стандартам, але й створюють враження, ніби кожна держава може й має право заявити свої права на землю, яка їй не належить, й виправдати це «захистом людей».

2.3. Порушення прав віруючих громадян Криму

В Криму велика кількість населення має релігійні вподобання: на території півострова, зазвичай, увага націлена на мусульманські та християнські течії. Така ситуація склалася через культурні особливості корінних народів України.

В книзі «Кримські татари як корінний народ» пригадується, що ключовим питанням національно-етнічних, мовних та релігійних меншин є збереження їхньої ідентичності, яка завжди стає жертвою асиміляції при незаконній й кривавій окупації [29, с. 18].

Згідно із книгою Ю. Тищенко, яка стосується кримської власності, яка була поступово захоплена російськими силовиками, на початку окупації на території півострова було зареєстровано 1 409 релігійних організацій. Окрім них існувало ще приблизно 674 релігійних громад, які діяли без реєстрації. Усім релігійним організаціям й громадам було наказано пройти реєстрацію в рамках російського закону до 31 грудня 2014 року. Цей строк потім неодноразово переносили, але це не змінювало ситуацію, й тоді 29 січня 2015 року так званий «завідувач відділу у справах релігій і національно-культурних

товариств» Олександр Селевко на засіданні, присвяченому взаємовідносинам кримських татар та Росії, погрожував, що непроходження реєстрації за стандартами російського законодавства «матиме наслідки, які нікому пояснювати не треба» [11, с. 65].

Російський шовінізм в сторону релігій не зупинився на мусульманській громаді. УПЦ МП також постраждали від російського режиму. В статті від «Крим.Реалії» зазначають, що російська «влада» Криму продовжує заперечувати право на існування українського православ'я та право на віросповідання українців [67].

Гостро поставало питання майна й іншої власності таких організацій: вже у квітні 2014 року була зроблена перша спроба відібрати в УПЦ КП храм священномученика Климента Римського, який згодом був переданий у користування Українській Православній Церкві Московського Патріархату, щоб потім почалися вимагання передати його у власність Московського Патріархату, на що поступила відмова. Після цього в храм незаконно увірвалися озброєнні люди й знищили частину церковного майна й завдали фізичної шкоди декільком парафіянам, які перебували в той момент на території храму. За скоєний злочин ніхто не поніс відповідальності, оскільки міліція відмовилася приймати заяву за статтю про злочини проти віруючих громадян [18, с. 26].

Це є окремим показником ставлення росіян до діячів культури, чия робота йде проти їхньої пропаганди. Оскільки колоніалізм та імперіалізм завжди базуються саме на ненависті та невігластві, з них виходить потім і нацистська ідеологія про те, що Росія має перевагу над іншими державами та націями через надумані причини. На цьому ж базувалася ідеологія багатьох держав, які заради власних амбіцій ігнорували людське право на життя, свободу волі та слова, й відображення цього ми сьогодні бачимо на території тимчасово окупованого півострову.

У звіті, який стосується порушення прав громадян Криму, сигналізується, що російська влада використовує такий інструмент тиску на віруючих людей як

спроба «афіліації» релігійних угруповань із владою, оскільки у такий спосіб встановлюється контроль над ними [38, с. 465]. В тому ж звіті як приклад наводять те, що усі релігійні угруповання, які не пішли на співпрацю із Російською Федерацією, зазнали утисків на базі прав та обов'язків: так, представники Московського Патріархату можуть вільно займатися місіонерською діяльністю, в їхніх храмах не проводять обшуків, їм не присуджують штрафи і їх не примушують до виправних робіт. На прикладі Криму чітко видно, що може статися, якщо диктатура прийде на землю, на якій до цього вже встигли оселитися люди і яка буде намагатися переробити їх, «всмоктати» й розчинити в собі заради того, щоб забрати їхню національну ідентичність й зробити її частиною своєї культури й історії, що потім вилилося у шовіністичну колоніальну політику Росії, результати якої ми бачимо сьогодні у вигляді повномасштабної російсько-української війни.

Видання «ZMINA» опублікувало статтю, в якій демонструється те, що росіяни специфічно націлені на утиски саме мусульманської релігійної громади, особливо жінок та дітей, через конфіскацію саме мусульманської літератури [35].

Важливим фактором, який сигналізує про російську шовіністську політику відносно релігії, специфічно – мусульманської, є те, що Росія активно намагається заборонити будь-яку діяльність кримських татар на свята. Це може бути результатом наслідків антирелігійної політики СРСР, де віруючі люди зображувалися пропагандистською машиною як неграмотні, неосвічені люди, метою яких є «звалення комунізму».

Ця політика прямо відсилає до того, як проходило дитинство в кримських татар у 1950-х роках, тобто тоді, коли народ ще знаходився у вигнанні й геноцид продовжувався: для дітей кримськотатарського народу дошкільного й підліткового віку найголовнішим страхом було проговоритися, що вдома є Коран й що сім'я святкує мусульманські свята [42, с. 55]. Подібні острахи є прямим доказом відверто жахливих й нелюдських дій СРСР в сторону корінних народів, що потім успадкує Російська Федерація у вигляді репресій та утисків в

бік кримськотатарського народу, а також інших етнічних меншин різних країн-сусідів.

Коли ЗМІ починають займатися пропагандою, вони втрачають головну свою функцію. Науковиця Лашкіна М. у своїй статті, присвяченій психологічним аспектам комунікативної функції ЗМІ, зауважила, що використовуючи маніпулятивні техніки, ЗМІ перестають виконувати свою основну функцію в суспільстві – інформаційну, що призводить до порушення процесу політичної комунікації [48, с. 4]. За нашою думкою, дії російських ЗМІ в цих умовах справляють дуже негативний вплив на людей, які знаходяться на півострові, й особливо на кримськотатарське населення.

Приклад імама Юрдамова є найсвіжішим, але далеко не єдиним: 9 червня 2021 року окупаційний «суд» Алушти оштрафував імама Юсуфа Аширова, представника релігійної громади «Алушта», за тими ж самими протоколами, за якими порушили справи й проти інших релігійних діячів Криму кримськотатарського походження та мусульманського віросповідання. Проти нього порушили справу ще у 2020 році, а у квітні 2021 склали одразу два протоколи – з них другий був виписаний за «зберігання немаркованої літератури» [31]. Окрім них, 1 березня 2021 року за тим самим розмитим протоколом був заарештований імам Муртаз Аблязов, якого оштрафували на 15 тисяч рублів, а до нього був ще один імам, Абляків Галієв, якого оштрафували на 5 тисяч рублів, теж за «здійснення незаконної місіонерської діяльності» [34]. Таким чином, тільки за три роки нарахували вже п'ять однакових справ щодо імамів кримськотатарського походження, що є зайвим доказом утиску прав віруючих громадян Криму.

Росія ніколи не приймала чужих культур та релігій, а намагалася асимілювати їх й привласнити собі, при цьому винищуючи корінні народи, яким вони належали, що чітко видно з прикладу історії кримськотатарських релігійних діячів, яких регулярно заарештовують за надуманими звинуваченнями й сажають в тюрми, або насильно викрадають та змушують зізнаватися у «злочинах».

Публіцистка Гуменюк Н. у своїй книзі із репортажами з Криму взяла коментар в кримської татарки Еміне Люманової, матері політв'язня Рефата Алімова. В коментарі вона зазначила, що прожила в Криму 26 років й за весь час не було жодного терориста – усі «терористи» «з'явилися» після зміни влади, яка й почала шукати їх саме серед мусульман [4, с. 202].

Важливо згадати й те, як пройшло засідання 13 січня 2024 року, коли незаконний «суд» в Криму оштрафував імама Ісмаїла Юрдамова за здійснення «незаконної місіонерської діяльності», 4 ст. 5.26 КпАП РФ. За місяць до того, 13 грудня 2023 року росіяни провели обшук у будинку імама Юрдамова, після чого на нього й склали протокол [41].

Отже, ми бачимо, що в Криму з самого початку окупації почалися утиски в сторону віруючих громадян, особливо – в сторону мусульманської громади, оскільки кримські татари є значною її частиною на території півострова.

Висновки до розділу 2

На території Криму вчиняються правопорушення в сторону як кримськотатарського населення, так і будь-кого, хто йде проти політики Російської Федерації, яка мілітаризує півострів й намагається втягнути у війну дітей.

Діти в Криму дедалі частіше стають жертвами незаконного поводження зі сторони адміністрації та російської влади загалом, що робить їх жертвами деструктивного режиму. Вибори на території Криму також проходять регулярно, хоч і не мають жодної легітимності, бо є незаконними по всім міжнародним стандартам, а також існують виключно як інструмент створення видимості демократії на півострові, який був незаконно окупований та який постійно страждає від російських силовиків.

В Криму небезпечно знаходитися релігійним угрупованням, які не йдуть на співпрацю із нелегітимною владою: УПЦ МП, мусульманські релігійні об'єднання й угруповання, а також інші, які так само постраждали від російського режиму.

РОЗДІЛ 3

СТВОРЕННЯ ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛУ «КРИМСЬКА ЛАСТІВКА» ПРО ЗАХИСТ ПРАВ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ

3.1. Специфіка роботи служби зв'язків з громадськістю омбудсмена України

Практична частина роботи служби зв'язків з громадськістю омбудсмена України обумовлена тим, наскільки насправді в омбудсмена та його служби є можливостей та впливу в цій галузі. Робота омбудсмена України містить багато аспектів, але в першу чергу його робота концентрується на тому, щоб мати інструменти, завдяки яким він може здійснювати вплив на суспільні конструкції й реалізовувати свою діяльність таким чином, щоб в результаті Україна та її суспільство розвивалися в соціополітичному плані.

В рамках дослідження, яке містить вивчення науково-публіцистичної літератури, організація інтерв'ю із провідними експертами в галузі та особистий моніторинг та аналіз новин, пов'язаних із Кримом та кримськими татарами, наша команда дійшла результатів.

Інститут уповноваженого з прав людини в нас є конституційним органом парламентського контролю за дотриманням прав людини й Конституції України в першу чергу. Особливістю його роботи є моніторинг, нагляд за дотриманням прав по всій Україні в різних галузях. Його основне завдання – це забезпечити те, щоб Конституція України не порушувалася в принципі й в кожному окремому випадку також. Позиція омбудсмена є важливою з різних питань, й активність омбудсмена може приносити як користь, так й деякі проблеми. Важливо, щоб людина, яка обіймає цю посаду, усвідомлювала свою відповідальність.

Загалом Омбудсмен займається зв'язками з громадськістю, захистом прав та інтересів українського суспільства. Таким чином, в його обов'язки входять

також права та інтереси кримських татар як корінного народу України, а також людей, які знаходяться на окупованих територіях Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей, а також Автономної Республіки Крим, й навіть потребують його уваги набагато більше під час повномасштабного воєнного вторгнення Росії.

В умовах війни Омбудсмен також бере на себе повноваження «обличчя» влади, її дій, прав та обов'язків перед суспільством, оскільки він не тільки має важелі впливу на суспільно-політичні процеси, в тому числі серед міжнародних інститутів, але має за обов'язок їх дотримуватися й реалізовувати у сприятливий для людей манер.

Проте, за минулі роки, з початку окупації Криму Омбудсмени України були різними: в залежності людей на посаді відбувалися різні події, жодна з яких, на жаль, не спровокувала зміни в статусі Криму або загалом окупованих територій.

Омбудсмен більше має гуманітарну місію. У нього та в служби зв'язків з громадськістю зараз дуже багато напрямків роботи, враховуючи повномасштабне вторгнення: це й обмін полоненими, питання цивільних заручників, російські військовополонені, які перебувають в полоні в Україні. Проте, частіше громадські та правозахисні організації мають більше впливу в цьому плані й саме їх робота має більше позитивного результату, оскільки їхня робота є більш вузькоспрямованою. Зазвичай наш омбудсмен працює не системно з якихось питань, а як пожежний – трапилася якась ситуація, він реагує. Це також частина його роботи, але омбудсмен все-таки повинен працювати більше системно в питаннях формування в цілому політики української держави стосовно захисту прав людини, щодо реалізації прав корінних народів, захисту прав мешканців окупованих територій.

Важко сказати, як саме вплинув омбудсмен на захист прав кримських татар: дуже важлива увага омбудсмена до цього питання. Наприклад, є представник омбудсмена з питань Криму. Дуже важливо, що на цьому фокусуються, проте говорити про якусь визначну роль у цьому процесі

омбудсмена ми не можемо. Він не самоусунувся від цієї проблеми, проте й зараз говорити про якісь значні здобутки не можна.

В праці служби зв'язків стикаються із серйозними проблемами: по-перше, самопіар чиновників на цій темі, по-друге – не завжди належна якість юридичної освіти осіб, які їм пишуть тексти, готують зустрічі, тому подібне, й по-третє – в нас на в цій сфері майже відсутня інституційна пам'ять. Немає стабільності на посадах: коли змінюється людина, то попередні доробки анулюються. Ці проблеми ми дуже часто спостерігаємо й з ними дуже часто доводиться працювати саме службі омбудсмена, оскільки необхідно зберігати репутацію.

Ми маємо ситуацію коли на кримськотатарському питанні робили самопіар, й від діяльності цих Омбудсменів мало що змінювалося. Питаннями обміну займалися інші особи, питанням допомоги політв'язням – інші особи, питанням просвітництва – інші особи, питанням юридичних процесів – інші особи. Можна сконстатувати, що омбудсмен не став центром важіння для цієї проблеми, де координуються рішення, попри наявні повноваження в цій сфері.

Окремою проблемою тут є те, що не завжди намагання зробити щось добре призводить до належних результатів: в практиці служби омбудсмена був випадок, коли проходив обмін дітьми в Катарі. Це був саме обмін, бо з України вивозили дітей, які начебто не могли потрапити до Росії, де мали батьків чи родичів, й не могли повернутися після початку повномасштабної війни. Там була Марія Белова, яка є в розшуку в Гаазі за міжнародні злочини, яка потім оприлюднила цю подію у світлі того, що Росія не є міжнародним злочинцем, оскільки співпрацює з Україною.

Служба зв'язків з громадськістю випустила серію виправдальних постів від імені Омбудсмена, що, зрештою, не допомогло виправити ситуацію. Омбудсмени України, попри різні погляди й цілі, завжди мали на меті захист й розвиток українського суспільства. Проте навіть за цих умов в них не вийшло стати центром, який міг би приймати дійсно важливі рішення й змінювати щось, оскільки в більшості усіма особливостями роботи із людьми на

окупованих територіях займалися інші люди на інших посадах, що також є важливим.

Навіть під час того, як Омбудсменом України був представник кримських татар, якого було рекомендовано Меджлісом кримськотатарського народу, тобто головним представницьким органом кримських татар, не було зроблено серйозних кроків до деокупації Криму або принаймні допомогою людей, які залишилися на його території.

Специфіка роботи омбудсмена України з прав людини в тому, що його завданням є допомога із захистом прав та інтересів людей, які не здатні або не мають можливості це робити самостійно, або можуть, проте все ще є громадянами України, отже підлягають захисту так чи інакше. Попри це, через великий розмір обхвату професійної діяльності, ця робота накладає швидше за все оглядний характер, де омбудсмен стає людиною, яка дізнається про правопорушення, направляє уповноважених людей на розв'язання проблеми, аналізує та видає можливі вирішення ситуації. Тобто, його професійна діяльність обмежується моніторингом й вирішенням найважливіших справ, особливо в умовах російсько-української війни.

Подібний підхід видає той результат, де люди на окупованих територіях не залишаються кинутими, оскільки існує допомога волонтерів міжнародних, або міських організацій, або ж розгляд справи переноситься судами на невизначений період через відсутність представницьких органів України на території й загальну небезпеку переміщення по ній в умовах збройного конфлікту.

Окрім того, слід зазначити, що омбудсмен України, як і більшість представників й робітників влади, має підтримувати репутацію як уряду, так і власну, оскільки це є дуже важливим важелем при роботі з іноземними урядами, засобами масової інформації та громадянами інших держав. В умовах інформаційної війни, де українську спільноту постійно намагаються звинувачувати в неправомірних діях, порушеннях закону, нацизмі, фашизмі й інших злочинах проти людства, стає необхідним підтримка позитивного образу.

За інших обставин в результаті може вийти так, що люди перестануть довіряти владі, а уряди інших країн відмовляться від співпраці й допомоги, коли Україні вона життєво необхідна.

Отже, хоч Омбудсмен України все ще не зміг стати вагомим фігурою в ситуації захисту прав кримських татар на локальному або міжнародному рівнях, він все ще виконує дуже важливу роль перед українським суспільством і його робота приносить позитивні результати. Саме для того, щоб такої ситуації не ставалося, й працює служба зв'язків з громадськістю омбудсмена.

3.2. Санкції проти причетних до утисків кримськотатарського народу

На сьогодні санкції проти тих людей, які вчиняють незаконні дії проти кримських татар є дуже розповсюдженим явищем, проте не занадто ефективним. Досвід роботи із санкціями доводить, що злочинці дійсно отримують покарання за свої дії, проте питання стоїть в тому, наскільки ці покарання є ефективними.

Окрім складнощів із темою санкцій, Україна не мала успіху в «Україна проти Росії», справа 166 у Міжнародному суді ООН щодо порушення двох конвенцій – расової дискримінації та фінансування тероризму. З усієї расової дискримінації суд визнав у Криму лише расову дискримінацію українців за відсутністю освіти українською мовою. Це було зумовлено слабкою позицією МЗС та правоохоронців, а також браком доказів.

Окрім того, свою роль зіграла відсутність формалізації визнання Меджлісу кримськотатарського народу, яке не встигли зробити до рішення в Гаазі, що також негативно вплинуло на репутацію України в цій справі. Через це сьогодні на рівні універсального міжнародного права немає рішення про те, що кримські татари дискримінуються, хоча і є рішення Європейського суду, яке на сьогодні є проміжним та стосується ситуації прийнятності міждержавної заяви. Проблема в тому, що в тій заяві Україна казала саме про дискримінацію, зокрема кримських татар, а дискримінація за Європейською конвенцією є ширшою ніж расова дискримінація за конвенцією ООН.

В першу чергу слід звертати увагу на те, кого санкційна політика стосується на практиці: зазвичай це так звані «слідчі», «прокурори», «судді» – такі особи, на яких наявність санкцій США, чи Великобританії, або будь-якої іншої демократичної держави є неактуальним. Санкційна політика хоч і є гарним інструментом, який спричиняє серйозний психологічний вплив й пізніше зіграє дуже важливу роль у поверненні до відповідальності різних осіб, які причетні до дискримінації, до них не слід ставитися як до основного знаряддя захисту в цій ситуації: санкційна політика проти окремих індивідів носить більш формальний характер, а каральні структури Росії й так в більшості країн вже під санкціями. Тут знаряддям захисту мали б бути юридичні процеси, але ключовий з них не мав очікуваного успіху.

З іншої сторони, санкції, хоч і можуть здаватися не дуже ефективним механізмом зараз, вони є дієвими в довгостроковій перспективі: це механізм, який дає результат після певного періоду. Частіше за все вони мають такий вплив: по-перше, заборона на в'їзд до тієї чи іншої країни, друге – замороження активів. Є думка, що російські силовики й політична верхівка не опікуються цим, оскільки й так нікуди не їздять, що є правдою, але дуже часто їздять їх родини, аби відпочивати або навчатися, й вони дуже люблять в цьому плані Європу. В цьому контексті це працює, оскільки вони не можуть ті гроші, які отримують за знущання з людей, легалізувати в демократичних країнах й утримувати власні сім'ї.

Також санкції працюють, якщо це матеріальний та психологічні аспекти, коли людина знаходиться в такому «чорному листі» з явним негативним підтекстом. Це дуже сильно психологічно на неї впливає, й вона починає думати, що це – злочин, про її дії знають, це не залишається непоміченим і якщо після цього наступні кроки, коли дійсно буде трибунал встановлений, Україна почне притягати до відповідальності винних.

Механізми їх дії дуже різні, й це складна робота, але та робота, яку ми робимо і яку треба робити попри те, що того результату тут та зараз ми не отримаємо. Загалом можна побачити, що санкції накладають на багатьох фігур

російської влади: в опублікованих резолюціях зазначаються багатострокові розписи того, чого позбавлена та чи інша відома політична фігура російського уряду.

Попри це, реальна ефективність санкцій проти цих людей стоїть під питанням, оскільки, згідно із загальними спостереженнями за розвитком подій, можна зробити висновок, що реальний ефект цих санкцій переживають на собі одиниці тих, хто з будь-якої причини покинув територію Російської Федерації або ж тих територій, які вона окупувала.

Загалом подібними людьми є ті персони, які не мають особливої влади в Росії, або втратили її в результаті колабораціонізму, державної зради або звинувачень в «екстремістській діяльності», яку російські силовики в'яжуть в будь-яку справу, якщо хочуть посадити людину й при цьому не здатні скласти правдиве звинувачення.

Такі люди втрачають рахунки, які заморожуються тією державою, в якій вони зберігають гроші, й потім передаються Україні. Вони поміщаються під варту, переживають на собі суд, отримують покарання, інколи потрапляють за ґрати.

Попри встановлену винність, в реальності доля таких людей не має цінності в рамках соціальної справедливості, оскільки навіть відповідь за вчинені злочини не здатна змінити будь-що на міжнародній арені, якщо людина вже не є релевантною щодо справ про утиски та репресії: арешти й ув'язнення цих людей вже не спричинять змін для кримськотатарських політв'язнів та їхніх сімей, бо не здатне повернути людину, зняти незаконні звинувачення й створити безпечні умови існування її родини, оскільки цьому загрожує політика окупаційної влади.

Ті ж окупанти та люди, з якими вони співпрацюють, які мають вагу та здатні щось змінити, не підуть на співпрацю та просто будуть повністю ігнорувати міжнародне право, оскільки вони можуть це робити через доказану безкарність росіян в питаннях війни та захоплення територій, що було не раз доказано в тому числі міжнародною спільнотою, яка відверто й довго

толерувала окупацію й нині продовжує толерувати воєнну агресію Росії проти України.

Окупант, який вчинив злочин на території України, тимчасово окупованій Росією, не піде на співпрацю через погрози санкціями та резолюціями, бо для нього це не є вигідним: частіше за все весь ефект санкцій на собі відчують випадкові поліціанти, адміністратори, релігійні діячі, працівники сфери освіти, політики й інші люди, які пішли на співпрацю з окупантом, але їхній арешт й подальше ув'язнення не тільки не змінює нічого в просторі геополітичної війни, але й допомагає Росії виставити Україну як справжнього агресора, який карає маленьких, нікому не важливих людей.

Репутація в таких умовах є одним із найважливіших важелів за допомогою якого можна перетягнути на свою сторону різних союзників й отримати грошову, збройну, політичну допомогу. Її нізащо не можна відпускати й працювати із нею, бо як результат ми отримуємо те, що Росія буде виглядати реальною «жертвою» обставин, в які сама же втягнула увесь цивілізований світ.

Російський уряд на постійній основі просуває наративи того, що кримські татари є справжніми «зłodіями» в тій ситуації, яка склалася в окупованому Криму: усі репресії, утиски, незаконні арешти, погрози, маніпуляції, обшуки, насильницьки викрадення та вбивства подаються як виправдані інструменти боротьби із «терористами», які «співпрацюють із ворогом заради знищення росіян».

Подібні пропагандистські заходи використовуються, щоб демонізувати образ кримських татар й маргіналізувати корінні народи Криму, полишивши їх захисту й підтримки не тільки на півострові, але й зі сторони міжнародної спільноти.

Багато кримськотатарських політв'язнів мають іноземних представників, які допомагають їм у питаннях захисту їх прав в колоніях, СІЗО та ШІЗО, в судах, вдома й в інших місцях. Якщо довіра й захист цих представників будуть втрачені, політв'язні залишаться сам на сам із ворогом, який не соромиться

катувань, ув'язнень, викрадень й вбивств, а також погроз родичам та правозахисникам ув'язнених.

Санкції не є ефективним методом боротьби із ворогом, бо Росія не розуміє законів – вона розуміє тільки силу й тиск. В Україні є інструменти для тиску й вона їх вміло використовує, в тому числі за допомогою створення вдалого образу. Проте санкції все ще є важливою річчю, оскільки вони можуть бути демонстрацією того, що все-таки жоден з колаборантів та окупантів не залишиться непокараним й може спровокувати зменшення злочинів в сторону кримських татар та інших жителів Криму.

Отже, санкції та резолюції можуть не показувати очікувану ефективність й загалом не мати великого впливу на російський уряд, проте сам факт того, що вони є, все ще є важливим й вони повинні продовжувати встановлюватися над тими людьми, які порушили закони та звичаї війни, й особливо тих, хто завдав шкоди кримськотатарському народові.

3.3. Особливості створення медіаконтенту про захист прав людини для власного телеграм-каналу «Кримська ластівка»

«Кримська ластівка» є телеграм-каналом, на якому публікуються матеріали власного авторства, інтерв'ю та коментарі відомих активістів та діячів науки, культури й права. Головною метою каналу є публікація матеріалів щодо долі кримськотатарського народу в сучасній просунутій соцмережі Телеграм.

Назва «Кримська ластівка» створена через символічну асоціацію діяльності телеграм-каналу із вільною птицею, оскільки головним бажанням усіх кримців є стати вільними від російської окупації й врятуватися від уряду Росії, жити в вільній автономній республіці у складі України, в якому вона перебуває й нині, проте де-факто незаконно контролюється Росією.

Телеграм-канал має чотири головні рубрики, в рамках яких виходять різні оригінальні матеріали за спеціальними гештегами:

- «Інформаційний фронт Криму»;

- «Новинний Крим»;
- «Права кримських татар»;
- «Очима очевидця».

Рубрика «Інформаційний фронт Криму» була створена з метою охопити той пласт інформаційної бульбашки, яка виникла на території окупованого півострова. Предметами для аналізу в матеріалах є те, як в Криму поширюють пропаганду, який вплив вона спричиняє на громадян і чому діяльність тих, хто її створює, є незаконною, оскільки опублікована інформація є фейковою, бо не відповідає реальності.

Мілітаризацію півострова неможливо не помітити, оскільки вона всюди: пропаганда йде з телевізора, білбордів, листівок, в Інтернеті, на вулиці, в школі, інколи навіть з дому – на жаль, в таких умовах жодна дитина не зможе уникнути впливу з боку окупаційної пропагандистської машини, що працює безперервно.

Особливо ця ситуація стає небезпечно, якщо родичі так само піддаються їй й не роблять нічого, щоб грамотно прочистити свою інформаційну бульбашку від фейків. Журналістська діяльність на півострові таким чином стає зовсім неможливою, бо одним із головних принципів журналістської етики є те, що журналіст зобов'язаний перевіряти інформацію, яку оприлюднює, на вірогідність, а не подавати інформацію лише у тому вигляді, в якому хоче, підбирати свідків, публікувати фейки тощо. Проблеми знаходять висвітлення в публікаціях каналу «Кримська ластівка», в інтерв'ю з активістами, які пов'язані з Кримом.

Окупанти постійно проводять політику залякування, паралельно проводячи пропагандистські заходи із метою пом'якшити думку населення. Телеграм-каналу «Кримська ластівка» вдається фіксувати фейки Російської Федерації, фейкові новини й просто загальний факт того, що в Криму все ще є проблема із розповсюдженням брехні російського режиму, специфічно в бік кримськотатарського народу, який звинувачують у «співпраці з ворогом»,

«проукраїнській позиції», «терористичній діяльності» й інших злочинах, що не має жодного зв'язку з об'єктивною реальністю і є черговими вигадками російських політтехнологів.

Рубрика «Новинний Крим» створена заради фіксацій злочинної діяльності, яка може не збігатися або не повністю сходитися з тематиками інших рубрик: зокрема, проблема екологічного тероризму Російської Федерації на території Криму, що є результатом постійних випробувань зброї в Чорному морі та різних районах півострова, й проблем, які виникають із тим, щоб притягнути Росію до відповідальності за екоцид не тільки в Криму, але й в Україні.

Екоцид є важливою й важкою темою, але журналістам легше працювати із терміном, бо в публіцистиці немає такого серйозного підходу до реєстрації окремих слів, як це робиться в юридичній сфері.

Також був цікавий аспект релігійної дискримінації, оскільки проросійські журналісти дуже часто пропускають цей момент, оскільки він найкраще демонструє несправедливу політику РФ до корінних народів України. З самого початку росіяни не намагалися приховувати своїх бажань й цілей стосовно храмів: для них це були виключно нерухомі об'єкти, які можна й треба переробити під центри пропаганди, щоб потім направити її проти меншин, які не будуть мати можливості нічим відповісти через те, що головні соціально-політичні інститути, які вони мали у зв'язку з культурним розвитком, були відібрані.

В рамках пропагандистської роботи Росії та, в минулому, СРСР були створені найрозповсюдженіші негативні фейки про кримських татар, й особливо про мусульман: про те, що кримські татари не є надійними й можуть легко зрадити будь-кого, навіть якщо вони на їхньому боці; те, що вони є небезпечними елементами з «дикими» традиціями й культурою, яка ніколи не зможе бути нормально інтегрована в російське суспільство; що кримськотатарські діти неписьменні, а їхні релігійні діячі – терористи, що не має нічого спільного з реальністю.

Рубрика «Права кримських татар» особливо близько й всесторонньо розглядає те, чому кримські татари є жертвами ксенофобії, шовінізму, расизму й націоналізму росіян, які переслідують їх за етнічним походженням й релігійними вподобаннями вже не перше сторіччя.

Ця рубрика дозволяє детально розгледіти цю проблему й окремо ознайомитися із наслідками усього того тиску й насилля, якого зазнав корінний народ Криму, а також розібрати неправдиві твердження, які розповсюджуються про них. Міфи про кримських татар почали розповсюджувати ще з часів існування СРСР, що робилося спеціально за допомогою пропаганди задля того, щоб привласнити волю народу, перед цим демонізувавши його в очах інших людей. СРСР намагалося асимілювати народи, привласнити їх культуру та знищити їх виключно заради поширення власних імперіалістичних амбіцій, і Росія успадкувала це.

Особливо дискримінацію в цьому плані переживають діти кримськотатарського походження, оскільки їхні батьки не тільки є частиною репресованого народу, але й часто проявляють проукраїнську позицію в питання окупації та російсько-української війни, що спричиняє серйозний вплив на їхнє життя. Діти не здатні критично осмислювати те, що з ними коїться, і це задача батьків або інших опікунів створити для них адекватні умови для розвитку, вберегти від негативного впливу й будь-яких інших загроз, які б могли нашкодити особі, яка за себе не відповідає.

Окрім того, кримськотатарські діти часто є жертвами ксенофобії та расизму через відмінні від загальноприйнятих традиції та звичаї, а також культуру, яку росіяни часто привласнюють собі, стираючи народ метафорично та буквально.

Рубрика «Очима очевидця» присвячена кримцям, серед яких є активісти й люди кримськотатарського походження, що проживали в Криму раніше чи все ще перебувають на його території, які розповідають про свій досвід життя в окупації, яким Крим був до неї та яким став після, як пропаганда розповсюджується по його території, їхні свідчення про дискримінацію

громадян України й етнічних меншин Криму, таких як кримські татари та інші народи.

В рамках рубрики «Очима очевидця» всі, хто забажав залишитися анонімними, були анонімізовані заради того, щоб гарантувати безпеку їм та їхнім родичам, які все ще перебувають в окупації й не можуть виїхати через об'єктивні причини. Захист прав свідків й першоджерел є дуже важливим аспектом нашої роботи, оскільки йде нерозривно з етичним кодексом журналіста. Кожен журналіст має в першу чергу піклуватися про безпеку людей, які надають йому інформацію, тож усі, хто забажав анонімності, отримали її.

Кримська татарка Людмила Коротких, попри те, що все ще має родичів в окупованому Криму, не побоялась дати коментар та відверто відповісти на питання.

Окремо слід виділити й те, що вона, як представниця корінного народу Криму, була жертвою гарасменту з боку росіян, які відвідували засідання ООН в Женеві та в Нью-Йорку. Також, з 2020 року вона не могла відвідувати рідних через те, що для неї це стало небезпечним через її професійну діяльність: вона не змогла відвідати поховання батька, якого втратила у лютому 2024 року, через переслідування російськими силовиками і їх поплічниками. Л. Коротких відверто прокоментувала ту частину дискримінації, яку переживають специфічно кримськотатарські жінки.

«Кримська ластівка» має власний впізнаваний стиль, що можна помітити, ознайомлюючись з ілюстраціями до матеріалів, а також обкладинкою самого телеграм-каналу: всі ілюстрації й дизайн повною мірою є оригінальними, розробленими та створеними авторами дослідження заради того, щоб інформація сприймалася краще.

Дизайн та впізнаваність є важливою частиною розробки проєкту, оскільки при його створенні проводилася консультація з дизайнерами й підбірка специфічної палітри до кожної публікації, щоб створити найефектніший вигляд й легше донести інформацію до читача. В умовах

сучасного світу на аналіз матеріалу читачеві дається короткий час, тож публікації були оформлені й оптимізовані саме для підвищення їхньої ефективності.

Для проєкту було взято декілька інтерв'ю в різних людей, чия діяльність стосується направлення:

1. Кримці, які перебували на території Криму до та після початку окупації його Росією, які могли б відповісти на питання стосовно того, наскільки півострів змінився за цей час й порівняти минуле й теперішнє, а також надати дозвіл на публікацію;

2. Науковці та професори, які дали експертну думку по цікавлячим питанням стосовно Криму й кримських татар, такі як, зокрема, екологічний слід російської агресії і юридичний бік питання кримської окупації;

3. Представники кримськотатарського народу, оскільки думка корінного народу є однією з найважливіших у питаннях, що стосуються безпосередньо захисту прав людини цієї етнічної та релігійної групи громадян;

4. Активісти, які займаються боротьбою за права людини в Криму та в Україні, розповсюджують правдиву інформацію та інформують населення про події в рамках журналістської роботи.

Активіст та майбутній культуролог Алекс розповів про те, як брав участь у військовому об'єднанні «Юнармія», в яке тягнуть дітей в рамках мілітаризації півострова, а також досвід його сім'ї з кримською окупацією та виїздом, а також спілкування із родиною, що там залишилася.

Активістка Карина розповіла про те, як в Криму розповсюджують брехню й що АР Крим серйозно змінилася з приходом російської «влади», звичайно, в негативний бік.

Активіст під кодовим ім'ям «Богдан», який все ще перебуває на окупованій території й попросив залишитися анонімним через переживання стосовно власної безпеки та безпеки рідних, поділився досвідом боротьби на інформаційному фронті Криму й тим, яка загалом зараз ситуація з кримським активізмом.

Еколог, доктор економічних наук, професор та академік АЕН України Євген Хлобистов пояснив, чому Росію важко притягнути до відповідальності за екоцид, в чому небезпека випробувань на території Криму і як війна вплинула на півострів.

Доктор юридичних наук та професор Борис Бабін, вроджений кримець, надав відповіді на питання щодо юридичних нюансів кримської окупації, легалізації Меджлісу кримськотатарського народу та дискримінації кримськотатарського народу та політв'язнів.

Юристка Кримськотатарського Ресурсного Центру Людмила Коротких, вроджена кримка та кримська татарка розповіла про культуру свого народу та роз'яснила юридичний бік питання дискримінації кримських татар та їх сімей, а також поділилася тим, як росіяни поведуться на міжнародних форумах.

Розміщення публікацій було підготовлено заздалегідь й реалізовано вчасно заради того, щоб підтримати позитивну статистику й утримати увагу людей на важливій темі захисту прав людини, конкретно – корінних народів України. Це є актуальною темою в сучасних реаліях України, оскільки пройшло вже понад десять років того, як Крим опинився під владою Росії, через що його положення стало нестабільним. Журналісти зобов'язані цікавитися цією територією, людьми, які там проживають, інформацією з офіційних джерел, оскільки тільки таким чином можливо побороти російську пропагандистську машину, її підкупних журналістів та усі ті медійні інститут, які спотворюють реальність, що оточує Росію й намагаються її підім'яти під себе заради власного добробуту.

Унікальність проекту полягає в тому, що він є незалежним від будь-яких факторів, в тому числі реклами чи афіліації з будь-якою організацією, створюється й реалізується на позиціях допомоги розголосом постраждалих від російської агресії, має оригінальні матеріали з авторським дизайном та професійним підходом до викладення тексту, а також його редакції й роботи з аудиторією. Окрім того, долучення до рубрики коментарів експертів та очевидців того, що нині відбувається в Криму, є прямим зв'язком із

журналістською діяльністю. Також навпроти тих персон, які зробили заявку, були написані їхні займенники заради того, щоб уникнути місгендерингу під час обговорення матеріалів та для того, щоб читачі були свідомі стосовно гендерного балансу серед опитуваних.

Ідея проєкту виникла під час спілкування та обміну інформацією із жертвами утисків, їхніми родичами, родичами політв'язнів, самими політв'язнями, а також тими людьми, які піддалися російській пропаганді й враховують ті міфи та стереотипи, які були створені проросійськими журналістами в рамках інформаційних пропагандистських кампаній, направлених проти кримських татар та інших представників корінних народів України. Бажання відкрити очі на очевидні правдиві факти стало основною мотивацією створення проєкту.

Telegram обраний через комфортний функціонал, сучасний дизайн та популярність серед молодого покоління України, а також через його безпечність та можливість запровадити заходи безпеки як для самого проєкту, так і людей, в яких бралися інтерв'ю. Через функціонування платформи вона надає достатній простір для того, щоб розвиватися й особливо не переживати через можливі проблеми.

Головними кольорами каналу є білий та блакитний. Вони підібрані відповідно до символічного підтексту, який в них було закладено: блакитний колір символізує спокій, свободу, волю до життя, як блакитне небо де літають вільні пташки, а білий завжди був символом мирного часу, якого зараз не вистачає усім жителям України, особливо тим, хто перебуває на окупованих територіях.

В публікаціях про пропаганду та незаконні вибори, які проходять в Криму, часто використовується саме червоний колір, оскільки він є кольором агресії, крові, конфлікту й також напряду асоціюється з пропагандою в Союзі Радянських Соціалістичних Республік, через який кримські татари постраждали особливо сильно, а нині страждають через політику Російської Федерації й її держав-союзниць.

Жовтий колір часто зустрічається в тих публікаціях, які мають у своєму наповненні частини інтерв'ю чи коментарі опитаних людей, оскільки жовтий є кольором правди, сонця, розкриття реальних обставин того, що було, й через це був використаний саме він.

Білою ниткою через усі публікації проходять білі стовпи. Символізмом, який криється за ними, є те, що правда, яку символізує цей колір, завжди знайде шлях через терени невігластва, брехні, пропаганди, насилля, замовчування й усього того нещастя, яке Росія принесла в Україну з окупацією та військовою агресією.

В публікації, яка вийшла 18 травня, в День пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу, присутній унікальний дизайн, продуманий спеціально для події: білі смужки були замінені на чорні через траур, який переживають люди, пов'язані з цією трагедією. Синій та жовті кольори символізують кримськотатарський прапор та його золотий значок, що є прямим посиланням.

Дизайн для проєкту зроблений із продуманістю, був оцінений читачами й призвів до формування позитивного враження в аудиторії, яка ознайомлювалася з матеріалами. Результат є позитивним, враховуючи підготовку та час, що були покладені на формування цього враження.

В проєкті є співники, які виборюють права кримськотатарського народу, дотримання прав людини, проводять журналістські розслідування та публікують матеріали з метою поширення інформування про події в Криму. Серед конкурентів проєкту слід виділити трьох, які мають різне тематичне спрямування, аудиторію та цілі:

- Голос Криму [36];
- Прокуратура АР Крим та м. Севастополя [57];
- Суспільне Крим [61].

Телеграм-канал «Голос Криму» фокусується на темі Криму та кримських татарів та усіх подіях. Канал має 18 тисяч підписників, проте, згідно із

кількістю реакцій на постах, видно, що аудиторія не є активною, оскільки якщо на публікацію реагує менше ніж 10 відсотків підписників, це значить, що матеріал є невдалим. На публікаціях немає оригінального дизайну, й вони загалом новинні, тобто часто не містять унікальної інформації. З аналізу підписників та коментарів ми дійшли до висновку, що цільовою аудиторією є люди від 25 до 55 років, які мають роботу та активну громадську позицію.

Telegram-канал «Прокуратура АР Крим та м. Севастополя» є офіційним джерелом представництва Прокуратури АР Криму та м. Севастополя. Канал має майже 500 підписників, проте, згідно із кількістю реакцій на постах, видно, що аудиторія не є активною. Проте, на постах є оригінальні дизайни. Вони концентруються на юридично-правовій стороні окупації півострова. Коментарі закриті. Аудиторія каналу, за нашою думкою, це люди від 25 до 99+ років, скоріше за все політичними діячами та юристами.

Telegram-канал «Суспільне Крим» є офіційним представником однойменного видання. Канал має 1671 підписника, проте має непропорційно маленький відгук аудиторії. Оригінального дизайну майже немає, проте є власні фотографії з різних заходів й подій, присвячених Криму, що робить частину контенту унікальною. Коментарі закриті. Аудиторія каналу, за нашою думкою, є людьми від 20 до 99+ років, оскільки «Суспільне Крим» охоплює широкий пласт молоді аудиторії.

Аналітика каналу «Кримська ластівка» демонструє гарні показники, що свідчить про те, що матеріал сприйнятий позитивно: в першу чергу це проявляється в тому, що з підписників каналу більше ніж 10 відсотків людей залишають реакції на постах, що значить, що контент не тільки доходить до споживача серед багато інших інформаційних каналів, але й залишає враження достатнє, щоб затримати увагу й залишити відгук.

Зазначаємо, що показники «негативної» реакції є результатом того, що на публікації, в яких згадувалися утиски, репресії, переслідування, обшуки, викрадення, зникнення, тортури, ув'язнення та вбивства люди часто обирали саме негативні реакції через саму тематику, а не через фактори, пов'язані з

якістю проведеного дослідження та опублікованих матеріалів й інших елементів.

Коментарі є відключеними за рекомендацією людей, що розбираються в тому, як працює соцмережа Телеграм, оскільки Російська Федерація або проросійські блогери, такі як Таліпов, який веде пропагандистський телеграм-канал «Кримський СМЕРШ», де постійно виходять звернення, в яких той змушує людей зізнаватися у «злочинах» та просити вибачення за це.

Такі пропагандисти періодично звертають свою аудиторію на некомфортні для них інформаційні джерела через те, що там публікується правда, а велика кількість коментарів із сумнівним змістом може призвести до того, що до каналу буде привернута увага людей, які є відповідальними за функціонування соцмережі. У результаті, це може призвести до блокування проєкту на платформі Телеграм через політику соцмережі.

Результат роботи можна помітити через реакції, які читачі ставили на публікації, серед яких абсолютна більшість є позитивними. Це свідчить про якісний підхід до створення, редакцію та публікацію зображень в телеграм-каналі проєкту, які були спеціально створені специфічно для нього і є авторськими. Символ каналу, а саме – ластівка, гарно відображає його сутність: продуманий дизайн і якісний підхід до створення відображається у позитивних відгуках читачів.

Через відсутність в Телеграмі стандартної для багатьох сіток «стрічки новин» стає проблемним просування, проте ця проблема вирішується якісною роботою.

Створені журналістські матеріали повною мірою розкривають те, які обставини наразі із дотриманням прав людини в окупованому Криму й тому, як пропаганда й утиски впливають на кримськотатарське населення, яке там знаходиться.

Думка представниці кримськотатарського народу є окремим плюсом проєкту, оскільки багато журналістів періодично забувають, що справжню перспективу того, що відбувається в Криму, може представити представник

самого народу, а також люди, які перебувають в цій ситуації, такі як кримці та активісти, а також професори й вчені, які цікавляться темою Криму й довгі роки працюють в ній заради покращення ситуації на тимчасово окупованому півострові.

Отже, телеграм-канал «Кримська ластівка» проводить значну роботу стосовно встановлення, фіксації та аналізу різних аспектів того, як окупанти впливають на життя кримців, а специфічно й особливо – кримських татар, корінного народу півострова, який постійно піддається утискам та проти якого розвертають пропагандистські інформаційні кампанії з подачі російських силовиків.

Висновки до розділу 3

Загальна ситуація із Кримом є невизначеною. Проте усі намагання змінити її на краще є важливими елементами, метою яких є вплив на Російську Федерацію таким чином, щоб жоден народ більше не постраждав від тиранії російських силовиків.

Омбудсмен України відіграє важливу роль на геополітичній арені й своєю діяльністю відповідальний за її репутаційний розвиток. Попри перешкоди, омбудсмен здатен створити сприятливі умови для роботи професіоналів, які можуть допомогти змінити ситуацію на краще на окупованих територіях.

Санкції, хоч і не є ефективними на цей час, все ще мають вплив на окупантів як залякування. Окрім того, вони все ще є необхідними, щоб потім, після перемоги України, у правозахисників були юридичні інструменти та доказова база, завдяки яким можна буде притягнути до відповідальності всіх, хто долучився до утисків кримськотатарського народу та всіх народів України.

Телеграм-канал «Кримська ластівка» є проєктом, який допомагає з підвищенням обізнаності про ситуацію в Криму, з правами його громадян, проблемами з диктаторською владою та тим, як там виживає корінний народ – кримські татари.

ВИСНОВКИ

Права людини в історичному вимірі були, є й будуть предметом наукового дискурсу: хоча вони й встановлені менш ніж сто років тому, але все ще здатні надати орієнтовний вигляд тому, як має функціонувати громадянське суспільство. При цьому вони все ще мають недоліки щодо захисту прав корінних народів. ООН все ще є важливим важелем, що не дає всім тим інститутам, які слугують перешкоджанню порушенню прав людини у світі, особливо серед корінних народів, скотитися у прірву. Законодавча база прав людини в Україні має проблемні місця і не є повністю адаптованою до прогресивного бачення ідентичності корінних народів, проте надає необхідний фундамент для роботи організацій, що допомагають тим людям, які не здатні отримати її від урядових органів на окупованих територіях. Кримськотатарський народ протягом всієї своєї історії потерпав від дискримінації через етнічне походження, традиції, культуру, релігійні вподобання та політичні вибори. Сьогодні його представники, як і вісімдесят років тому, продовжують боротися з кривавим режимом Росії.

Результатами моніторингу явища дискримінації кримськотатарського народу з боку російської влади є факт того, що в окупованому Криму присутня расова дискримінація кримських татар: діти є жертвами мілітаризації, оскільки для них проводять уроки «військово-патріотичного виховання», навчають керувати військовими дронами й вже понад 35 тисяч дітей зтягнули до «Юнармії». Крім того, в бік релігійних діячів Криму, особливо кримськотатарського походження, регулярно створюють незаконні кримінальні впровадження, в той час, як представники Московського Патріархату не зазнають таких репресій.

В Криму небезпечно функціонувати релігійним угруповуванням та діячам, які не йдуть на співпрацю з російською владою, яка не є реальною й не має

юридичних прав приймати жодних рішень на півострові. УПЦ МП, мусульманські релігійні об'єднання й угруповування, а також ряд інших так само постраждалих від російського окупаційного режиму.

На вибори на окупованій території насильно зганяють бюджетників, робітників освіти, медицини та державних служб. Зрозуміло, що вибори використовуються Росією як показова «ширма» того, що, мовляв, вона не є агресором, оскільки пропонує громадянам «вибір», якого насправді немає, тому що вибори на території Криму не мають жодної легітимності, бо є незаконними за всіма міжнародними правилами. Будь-хто, хто йде проти цього, зазнає переслідувань за політичними мотивами й стає жертвою режиму.

Серед реальних важелів впливу на РФ українське та міжнародне законодавство має, в першу чергу, політику захисту дітей на окупованих територіях, а також резолюції, які випускають на регулярній основі. Вплив українських політичних діячів на ситуацію в Криму дуже обмежений: через відсутність офіційного представництва України на півострові є неможливим напряду впливати на ворога, проте важливо, щоб омбудсмен займався гуманітарною політикою для тих, хто покинув окуповану територію Криму й інших. Санкційна політика є одним з інструментів боротьби із Росією, проте має результат тільки в довгостроковій перспективі.

Загальна ситуація у Криму та визнання в ньому ідентичності кримськотатарського народу є невизначеним через те, що міжнародна спільнота не надає достатньої допомоги з тим, щоб перемогти Росію, її армію у нинішній війні. Україна ж не має таких серйозних важелів впливу на геополітичній арені, щоб зробити це самостійно. Проте всі спроби змінити цю ситуацію на краще є важливими явищами, метою яких є вплив на Російську Федерацію таким чином, щоб жоден народ більше не постраждав від тиранії російських силовиків й усіх, хто допомагає їм вчиняти беззаконня.

Нині санкції, хоч і не є ефективним конструктом для впливу на Росію, та все ж змушують окупантів потрапляти до рук закону й відповідати за скоєні злочини. Окрім того, вони все ще є необхідними, щоб потім, після перемоги

України, у правозахисників були юридичні інструменти, завдяки яким можна було б притягнути до відповідальності всіх, хто долучився до утисків кримськотатарського народу та всіх інших корінних народів України. Загальна ситуація з життям кримськотатарського народу на півострові є важкою й невизначеною: корінний народ України потерпає від окупантської влади Російської Федерації так само як і багато років тому, у 1944 році, потерпав від влади Союзу Радянських Соціалістичних Республік, який по факту почав геноцид кримськотатарського народу й продовжує його й досі. Усі репресії, утиски, переслідування, викрадення, насильницькі зникнення, обшуки, арешти, ув'язнення, вбивства та залякування є не тільки доказом того, що влада Росії має на меті виключно реалізацію своїх імперських амбіцій, а не «захист своїх», як часто заявляють її представники. Водночас це є результатом бездіяльності численних міжнародних інститутів, які не використовують свої можливості на повну або через власний інтерес в допомозі Росії, або через страх. Телеграм-канал «Кримська ластівка» є успішним та незалежним проєктом, який моніторить, аналізує та фіксує неправомірні події на території Криму, повідомляє про них, роз'яснює, надає актуальну, оригінальну інформацію стосовно цього, сприяє підвищенню обізнаності про ситуацію в Криму, з правами місцевого громадського населення, проблемами з диктаторською владою та тим, як там виживає корінний народ – кримські татари. Телеграм-канал «Кримська ластівка» є ефективним та актуальним проєктом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волянюк О., Добровольська Х., Майоров М. Крим за завісою. Путівник зоною окупації. Київ : Центр дослідження безпекового середовища «Прометей», 2019. 156 с.
2. Гончар М. Аналітичний часопис «Чорноморська безпека» 1(33). Київ : Центр глобалістики «Стратегія XXI», 2019. 82 с.
3. Грабовський С., Лосев І. Azat Qırım чи колонія Москви? Імперський геноцид і кримськотатарська революція. Київ : Видавничий дім «Стилос», 2017. 120 с.
4. Гуменюк Н. Загублений острів. Книга репортажів з окупованого Криму. Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. 312 с.
5. Джемілев М. Шлях лідера. Статті, виступи, листи, біограф. нарис та заг. ред. Г. Бекірової; упоряд. Бондаренко О. Київ : Видавничий дім «Стилос», 2018. 240 с.
6. Іванець А. Перший Курултай: від кримськотатарських установчих зборів до національного парламенту (1917-1918 рр.). Київ : ТОВ «Видавництво «КЛІО», 2018. 160 с.
7. Кандим Ю. Не заросте травою поле бою. Ічня : ПП «Формат», 2017, 363 с.
8. Костицький В., Шкімба О., Чернявський О., Шкімба В. Джерела екологічного права України: Монографія. Київ : Книжкова друкарня «Коло», 2013. 116 с.
9. Майбутнє Криму: правове забезпечення та рекомендації до стратегій. Барієв Е., Бабін Б., Барієва З., Бойченко С., Волошина Л. Київ : Кримськотатарський Ресурсний Центр, 2023. 52 с.
10. Найвідоміші промови про права людини. Київ : Центр громадських свобод, 2020. 87 с.

11. Тищенко Ю., Дячук М. Крим. Анексована Власність = Annexed Property in Crimea. Київ : ТОВ «Агентство» Україна», 2016. 148 с.
12. Успішні історії громадських приймалень УГСПЛ. Київ : Українська Гельсінська спілка з прав людини, 2017. 47 с.
13. Я свідчу. Men Saatliq Etem. I witness. Осман Ф. та ін. Міністерство інформаційної політики України. Ічня : ПП «Формат», 2019. 64 с.
14. Aykol U. 1944 Crimean Tatar deportation documentary book «They Were Human, Too». Interviews Translated from Crimean Tatar to Turkish. Turkey : YTB, 2019. 235 p.
15. Bariiev E., Bariieva Z., Mumine S. My Father is a Hero. Kyiv : Crimean Tatar Resource Center, 2018. 40 p.
16. Bariev E., Korotkykh L., Babin B. Situation analysis in the occupied Crimea as of 2020. Kyiv : LLC «Publishing house «Ukraine culture», 2021. 68 p.
17. Children are everyone's business: Workbook 2.0. A guide for integrating children's rights into policies, impact assessments and sustainability reporting. Geneva : UNICEF, 2013. 59 p.
18. Crimea: Ukrainian identity banned. Analytical report on politically motivated persecution and discrimination on the ground of pro-Ukrainian opinion. Editor: Skrypnyk O. Kyiv : Crimean Human Rights Group, 2016. 40 p.
19. Frequently asked questions about the guiding principles on business and human right. Geneva : United Nations, 2014. 52 p.
20. Lukanov Y. The Press: How Russia Destroyed Media Freedom in Crimea / Yuriy Lukanov; Ed. by Tetiana Pechonchyk; Human Rights Information Centre. Kyiv : KBC, 2018. 176 p.
21. One humanity: shared responsibility. Report on the Secretary-General for the World Humanitarian Summit. Geneva : United Nations, 2016. 58 p.
22. Semena M. Crimean Report. Chronicles of the occupation of Crimea (2014-2016). Kyiv : Mega-press group, 2016. 320 p.

23. Strengthening the Practice of Peacemaking and Preventive Diplomacy in the United Nations: the UNITAR Approach. Switzerland : The United Nations Institute for Training and Research, 2014. 157 p.
24. System-Wide Action Plan on the rights of Indigenous Peoples. New York City : Department of Public Information, United Nations, 2015. 32 p.
25. When you are 14 in 2014... Documentary testimonies of the Crimean teenagers who eyed the occupation. Kyiv : Crimea Platform, 2021. 22 p.

Електронні ресурси

26. Адвокат політв'язня Сулейманова подала скаргу через недопуск його на похорон сина. URL: <https://ctrcenter.org/uk/5452-advokat-politv-yaznya-sulejmanova-podala-skargu-cherez-nedopusk-jogo-na-pohoron-sina> (дата звернення: 29.04.2024).
27. «Активність колаборантів у соцмережах дає нам чимало корисної інформації» — кримський партизан про збір даних для ЗСУ. URL: <https://susplne.media/crimea/722124-aktivnist-kolaborantiv-u-socmerezah-dae-nam-cimalo-korisnoi-informacii-krimskij-partizan-pro-zbir-daniv-dla-zsu/> (дата звернення: 01.05.2024).
28. Без змін: підсумки російських «виборів без вибору» для Криму. URL: <https://ua.krymr.com/a/krym-vybory-prezydenta-rosii-pidsumky/32868403.html> (дата звернення: 11.05.2024).
29. Беліцер Н. Кримські татари як корінний народ. Історія питання і сучасні реалії. Київ: Інститут демократії імені Пилипа Орлика. 120 с. URL: <https://idpo.org.ua/wp-content/uploads/2017/ct-book.pdf> (дата звернення: 11.05.2024).
30. Боротьба кримчан проти радгоспів під час голоду 1921-23 років. URL: <https://ua.krymr.com/a/krym-krymski-tatary-borotba-radhospy-holod-1921-23-rokiv/32765729.html> (дата звернення: 09.05.2024).

- 31.В Алушті оштрафували імама місцевої релігійної громади. URL: <https://ctrcenter.org/uk/6924-v-alushti-oshtrafuvali-imama-miscevoyi-religijnoyi-gromadi> (дата звернення: 07.05.2024).
- 32.Васьківська О. Є. Функціонування соціальних мереж в умовах воєнного стану // *Сучасні тенденції розвитку вищої освіти та академічного партнерства в умовах воєнного стану*, № 31: у 2 томах: матеріали XXVIII Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : КиМУ, 2023. Т.2. с. 44-47 URL: https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/59224/1/Васьківська%20_%20КиМУ_2023_tom2.pdf (дата звернення: 07.05.2024).
- 33.Воєнний «ювілей» анексії Криму та президентські вибори в Росії. URL: <https://ua.krymr.com/a/voyennyu-yuviley-anneksiya-kryma-prezidentski-vybory-rossiya/32693849.html> (дата звернення: 07.05.2024).
- 34.В окупованому Криму імама мечеті оштрафували за «здійснення незаконної місіонерської діяльності». URL: <https://ctrcenter.org/uk/6408-v-okupovanomu-krimu-imama-mecheti-oshtrafuvali-za-zdijsnennya-nezakonnoyi-misionerskoji-diyalnosti> (дата звернення: 07.05.2024).
- 35.В окупованому Криму росіяни обшуковують будинки кримських татар, ФСБ затримала 10 громадян України у кримінальній справі кримських мусульман. URL: <https://zmina.info/news/v-okupovanomu-krymu-rosiyany-obshukuyut-budynky-krymskyh-tatar/> (дата звернення: 07.05.2024).
- 36.Голос Криму. URL: <https://t.me/VoiceCrimea> (дата звернення: 07.05.2024).
- 37.Десять років анексії Криму: мілітаризація. URL: <https://ua.krymr.com/a/krym-militaryzatsia-dity-viyskovi-bazy-armia-rosii/32876683.html> (дата звернення: 07.05.2024).
- 38.Енциклопедія репресій в Криму з моменту окупації Росією. II том. Громадська організація «КримSOS». Київ, 2019. 696 с. URL: <https://krymsos.com/wp-content/uploads/2021/07/encyklopediya-represij-v-krymu-z-momentu-okupacziyi-rosiyeu.pdf> (дата звернення: 12.05.2024).

39. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 01.05.2024).
40. ЗАЯВА Представництва Президента України в Автономній Республіці Крим у зв'язку з проведенням Російською Федерацією «президентських виборів» на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. 15.03.2024. URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/zaiava-predstavnytstva-prezydenta-ukrainy-v-avtonomniy-respublitsi-krym-u-zv-iazku-z-provedenniam-rosiyskoiu-federatsiieiu-prezydentskykh-vyboriv-na-tymchasovo-okupovaniy-terytorii-avtonomnoi-respubli/> (дата звернення: 01.05.2024).
41. Імама Ісмаїла Юрдамова оштрафували на 8000 рублів. URL: <https://ctrcenter.org/uk/imama-ismayila-yurdamova-oshtrafuvaly-na-8000-rubliv> (дата звернення: 02.05.2024).
42. Кислий М. Дитинство депортованих кримських татар в Узбекистані у 1950-х роках (за матеріалами спогадів). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149248634.pdf> (дата звернення: 03.05.2024)
43. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 02.05.2024).
44. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii> (дата звернення: 02.05.2024).
45. Кошак О. М. Образ окупанта російської агресії в Україні — публіцистичні роздуми // *Авіація в XXI столітті — Безпека в авіації та космічні технології*: матеріали X Всесвітнього конгресу. Київ : НАУ, 2022. С. 144-147. URL: <https://conference.nau.edu.ua/index.php/Congress/Congress2022/paper/viewFile/8920/7258> (дата звернення: 01.05.2024).

- 46.Кримських дітей навчають керувати дронами. URL: <https://ctrcenter.org/uk/krymskyh-ditej-navchayut-keruvaty-dronamy> (дата звернення: 02.05.2024).
- 47.«Кричала, що боїться» - розповіли, як почуваються діти ув'язнених кримських татар. URL: https://gazeta.ua/articles/krym/_krichala-scho-boyitsya-rozprovili-yak-pochuvayutsya-diti-uvyaznenih-krimskih-tatar/837578 (дата звернення: 01.05.2024).
- 48.Лашкіна М. Психологічний аспект комунікативної функції ЗМІ. *Культура народів Причорномор'я*, № 49, т. 2. Київ : НАН, 2004. С. 61-64. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/43034/1/17-Lashkina.pdf> (дата звернення: 07.05.2024).
- 49.Ліки, які передає сім'я Амета Сулейманова, не приймають у в'язниці. URL: <https://ctrcenter.org/uk/liky-yaki-peredaye-simya-ameta-sulejmanova-ne-priymayut-u-v'yaznyci> (дата звернення: 01.05.2024).
- 50.Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 12.05.2024).
- 51.«Назвати брехнею все, що не вигідно для Росії». У прифронтовому Криму цензуру ховають у фактчекінгу. URL: <https://ua.krymr.com/a/fakt-feik-perevirka-tsenzura-krym-viyna/32727175.html> (дата звернення: 07.05.2024).
- 52.На окупованих територіях росіяни залякували людей позбавленням виплат, якщо вони не прийдуть на «вибори» — Барієв. URL: <https://ctrcenter.org/uk/media/na-okupovanyh-terytoriyah-rosiyany-zalyakuvaly-lyudej-pozbavlennyam-vyplat-yakshho-vony-ne-priyjdut-na-vybory-bariyev> (дата звернення: 01.05.2024).
- 53.Після повномасштабного вторгнення у Криму посилилась мілітаризація дітей – прокурор. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3685043-pisla-povnomasstabnogo-vtorgnenna-u-krimu-posililas-militarizacia-ditej-prokuror.html> (дата звернення: 09.05.2024).

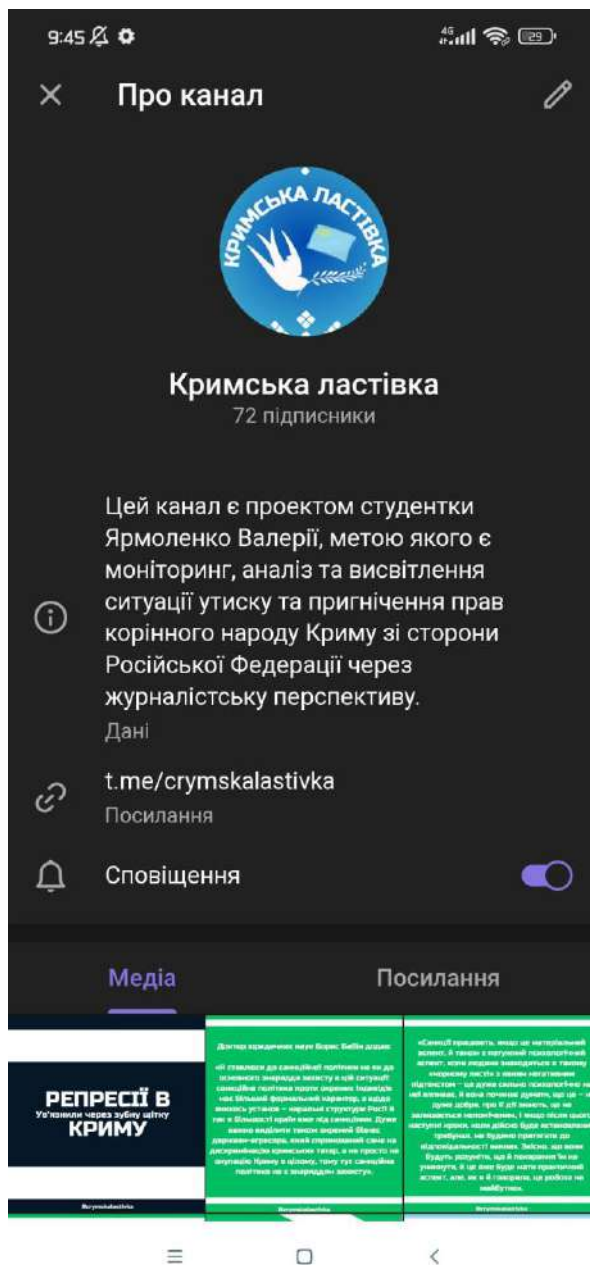
54. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 13.05.2014 № 1263-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 09.05.2024).
55. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини : Указ Президента України від 24.03.2021 № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021> (дата звернення: 09.05.2024)
56. Про корінні народи України : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text> (дата звернення: 07.05.2024).
57. Прокуратура АР Крим та м. Севастополя. URL: <https://t.me/prokark> (дата звернення: 07.05.2024).
58. Псевдовибори на окупованих територіях: технології агресора і висновки для України. URL: https://lb.ua/blog/npsz/605729_psevdovibori_okupovanih.html (дата звернення: 08.05.2024).
59. Рада закликала світ визнати депортацію кримських татар у 1944 році актом геноциду. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3861423-rada-zaklikala-svit-viznati-deportaciu-krimskih-tatar-u-1944-roci-aktom-genocidu.html> (дата звернення: 08.05.2024).
60. Річка Салгир давно перетворилася в стічну канаву – Євген Хлобистов. URL: <https://ctrcenter.org/uk/activities/richka-salgyr-davno-peretvorylasya-v-stichnu-kanavu-yevgen-hlobystov> (дата звернення: 01.04.2024).
61. Суспільне Крим. URL: <https://t.me/suspilnecrimea> (дата звернення: 07.05.2024).
62. Тест для окупантів: як проходять псевдовибори президента РФ у Криму. URL: <https://suspilne.media/crimea/706268-test-dla-okupantiv-ak-prohodat-psevdovibori-prezidenta-rf-u-krimu/> (дата звернення: 04.05.2024).
63. Уже 15 дітей народилося за відсутності заарештованих батьків в окупованому Криму. URL: <https://ctrcenter.org/uk/uzhe-15-ditej->

- narodnylosya-za-vidsutnosti-zaareshtovanyh-batkiv-v-okupovanomu-krymu (дата звернення: 04.05.2024).
64. У Криму бюджетників змушують йти на «вибори» президента Росії, створюючи явку. URL: <https://suspilne.media/crimea/706190-u-krimu-budzetnikiv-zmusuut-jti-na-vibori-prezidenta-rosii-stvoruuci-avku/> (дата звернення: 11.05.2024).
65. Шуміло І. Міжнародна система захисту прав людини. Навчальний посібник Підготовлено в рамках реалізації і за підтримки Програми Європейського Союзу «European Human Rights Law for Universities of Ukraine and Moldova». Київ, 2018. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_1_cory-1.pdf (дата звернення: 08.05.2024).
66. «Юнармія» включила понад 35 тисяч дітей на окупованих територіях до свого складу. URL: <https://ctrcenter.org/uk/yunarmiya-vklyuchyla-ponad-35-tysyach-ditej-na-okupovanyh-terytoriyah-do-svogo-skladu> (дата звернення: 11.05.2024).
67. Як захистити українську церкву в Криму? URL: <https://ua.krymr.com/a/krym-ukrainska-tserkva-relihiyne-zhyttia-peresliduvannia/32262258.html> (дата звернення: 01.05.2024).
68. 80-ті роковини депортації: як кримських татар утискали в роки СРСР, а тепер – під окупацією РФ. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240518-borotba-za-vyzhuvannya-yak-krymskyh-tatar-utyskaly-v-roky-srsr-a-teper-pid-okupacziyeu-rf/> (дата звернення: 02.05.2024).
69. 255 дітей вимушені рости без рідного батька в окупованому Криму. URL: <https://ctrcenter.org/uk/255-ditej-vymusheni-rosty-bez-ridnogo-batka-v-okupovanomu-krymu> (дата звернення: 01.05.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

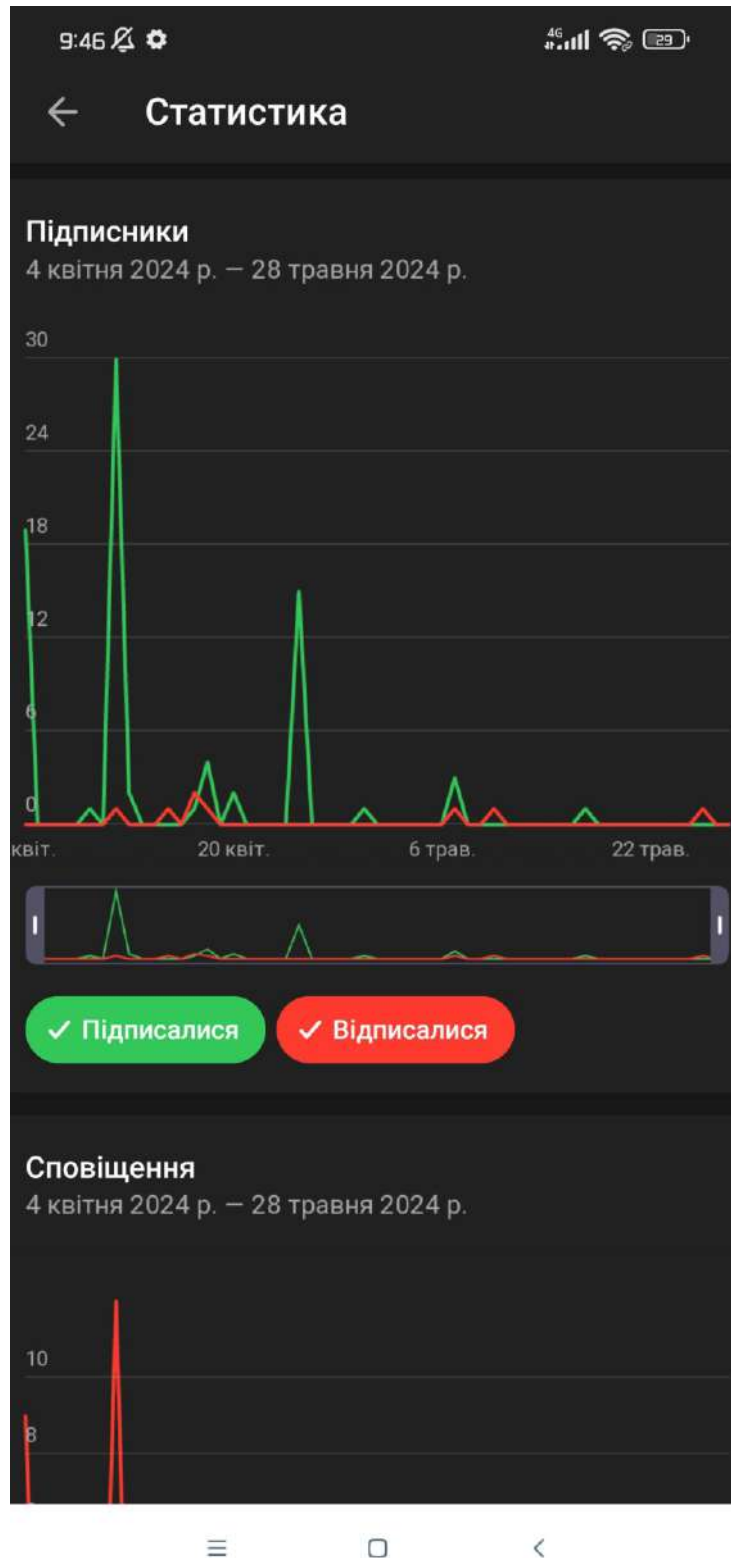
Головна сторінка телеграм-каналу «Кримська ластівка»

Розроблено автором.

Додаток Б

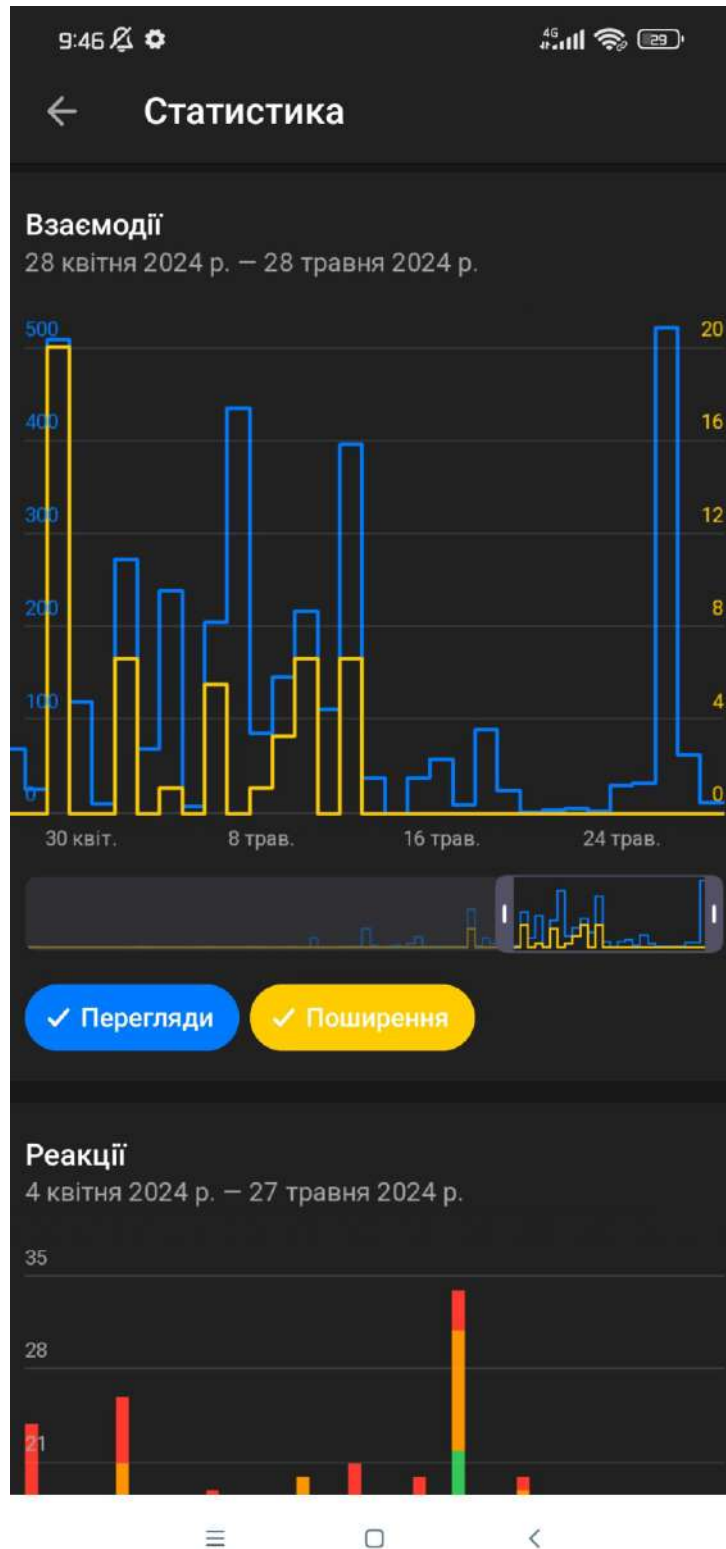
Аудиторія телеграм-каналу «Кримська ластівка»

Розроблено автором.

Додаток В

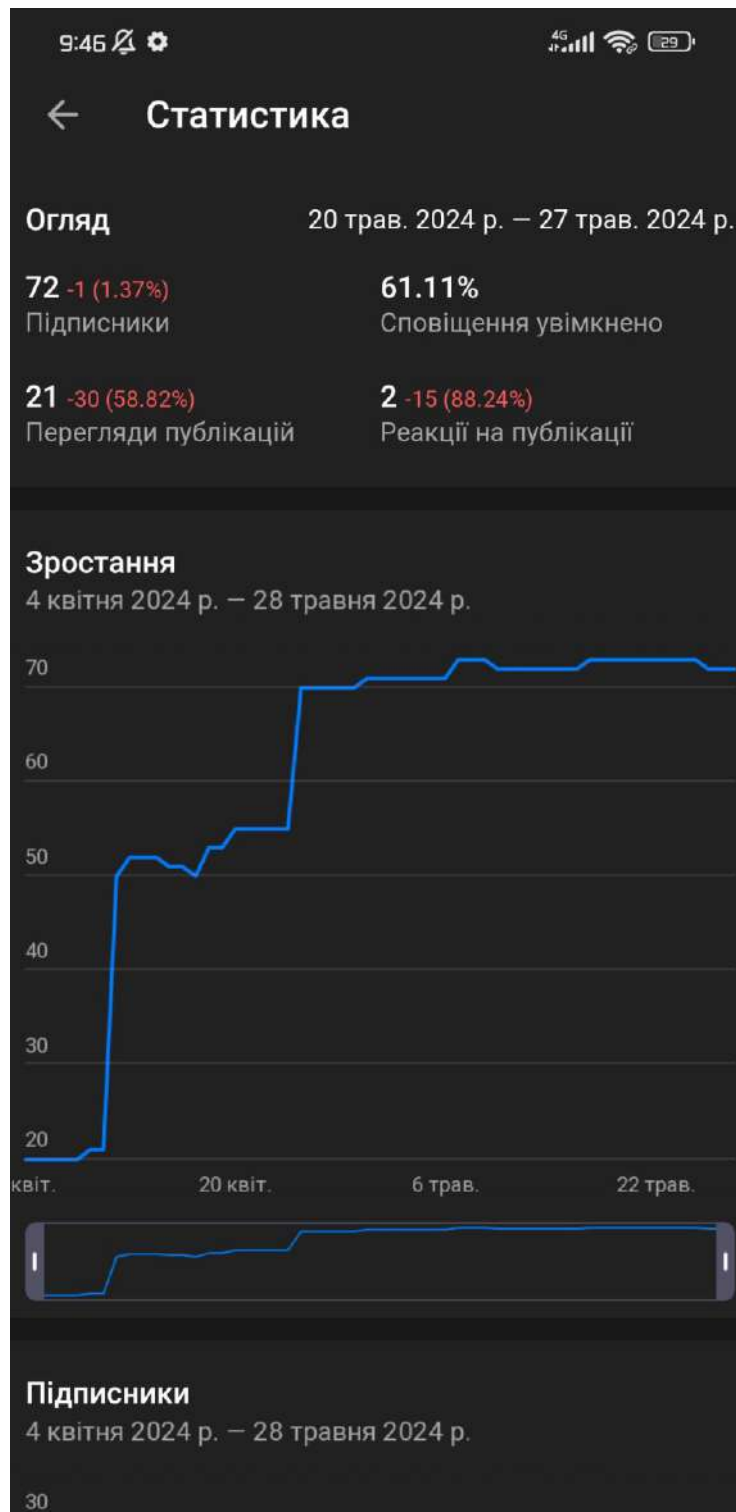
Взаємодії з дописами телеграм-каналу «Кримська ластівка»

Розроблено автором.

Додаток Г

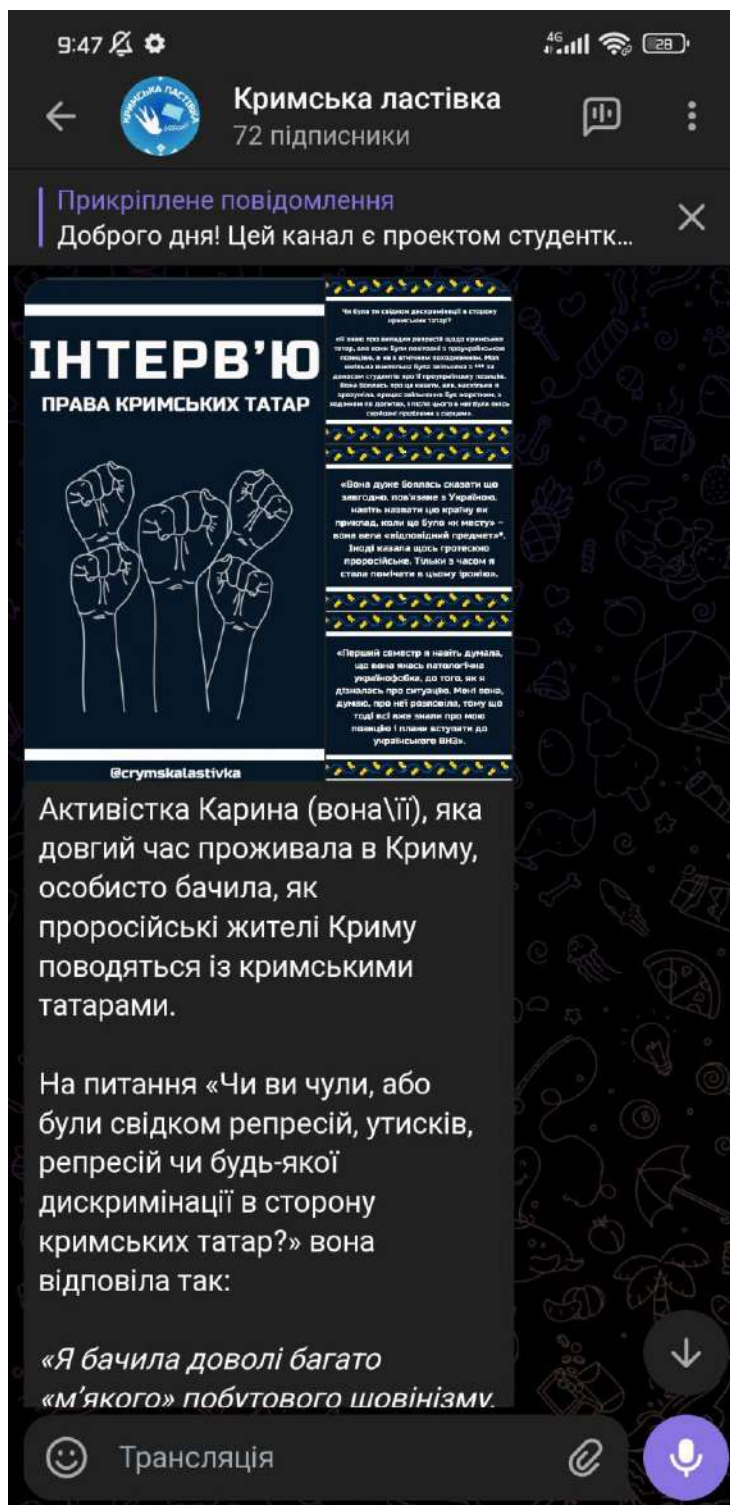
Загальні охоплення телеграм-каналу «Кримська ластівка»

Розроблено автором.

Додаток Д

Приклад публікації телеграм-каналу «Кримська ластівка»

Розроблено автором.